

UT

UNIVERSITAS TARTUENSIS

Märts 2009 nr 2 (2370) • Tartu Ülikooli ajakiri

Selles numbris:

VANAMEISTER MARTIN KUTMAN

MIS LOOM ON LOOMEMAJANDUS?

DENISS RUTŠEIKOV: EESTI ÜHISKONNAS ON
PALJU KITSARINNALISUST

PARADIGMA NIHE:
ELURIKKUSE MUSTREID
KUJUNDAB EVOLUTSIOON?

RÄÄGIME ELU LIHTSAMAKS

Foto: Andres Tennus

Merilyn Merisalu

UT toimetaja

Terve inimeksistents tundub keerlevat selle ümber, kuidas teistest aru saada. Kuidas mehed naistest aru saaks. Kuidas vanemad lastest aru saaks. Kuidas valitsus rahvast aru saaks. Kuidas nii-öelda tavalised inimesed teadlastest aru saaks.

Inimesed ja sihtrühmad tunduvad piisavalt erinevad, eesmärk on aga kõigil üks: et paremini ära elada. Maailm on ju piisavalt keeruline koht ilma suhteprobleemideta. Kusjuures, kuigi vabandus, et mida rohkem ma maailmast tean, seda rumalamana ma ennast tunnen (sest ma tean nii paljut, mida ma ei tea) võib kõlada sügavamõtteliselt, on kokkuvõttes

ikkagi parem rohkem teada.

Meie ümber on palju teisi – nii inimesi kui ka organisatsioone. Kui me nendest rohkem teame, saame paremini aru, mis meie ümber toimub. Mida meie ümber mõeldakse, millest hoolitakse, mida tehakse. Ja seda teades on kergem ise oma eluga hakkama saada. Sellepärast ongi vaja rääkida. Ja õnneks on meil nüüd rohkem aega ja ruumi rääkida.

UT teine number on eelmisest tunduvalt rohkem teadusekeskne. Lugeda saab näiteks seeneuurijatest, riikliku teaduspreemia saanud Arvo Teringust ja Mati Kröönströmi teadustööst. Isegi persoonilugu Martin Kutmanist on seotud tema elutööpreemiaga sporditeaduses.

Teadus trügib sisse ka nii-öelda kultuurilugudesse. Loomemajanduse kohta saame näiteks teada, et see ei ole pelgalt raha eest kultuuri tegemine. Tegelikuses on selles väga suur roll eetikal ja teadustööl. Kunstidoktor Kärt Summatavet pälvis 2007. aastal oma uudse ehtevalmistamise meetodi eest lausa Euroopa Liidu naisleiutaja väärika auhinna ning aasta hiljem maailma parima naisleiutaja tiitli.

Et märts on rahvusvaheline teatrikuu, räägime ka teatrist ja kuidas ka selle tegemine võib olla teadustöö, esialgu küll laias tähenduses. Kohe kindlasti on see aga küsimuste küsimine ja neile vastuste leidmine. Koostöö. Ehk fundamentaalsed asjad, ilma milleta oleks teadustöö tegemine võimatu.

Võib-olla mõtlevad mõned lugejad, et räägime olulistest asjadest liiga lihtsalt ja vähe. UT pole aga teadusajakiri, kus kasutada iga asja kohta erialakeelseid termineid ja rääkida korraga kõikidest asjadest süvitsi. Aga me proovime teha nii palju, kui meie võimuses. Ja ka mitte liiga lihtsalt, sest meie töö on kõiki ka rohkem mõtlema panna.

Me proovime just meelega rääkida keerulistest asjadest natuke lihtsamalt. Nii, et see jõuaks suurema hulga teadmishimulisteni. Me proovime näidata, et ühtegi teemat ei pruugi karta. Rasked teemad võivad tegelikult palju pakkuda ka tavalisele tudengile, lihtsamad ka kogenud teadlasele.

Me proovime nii rääkida ja loodame, et pärast ajakirja lugemist saaksime kuidagi kõik teistest – ja ka endast – paremini aru. ☺

UT

UNIVERSITAS TARTUENSIS

Universitas Tartuensis on Tartu Ülikooli ajakiri. Ilmub kord kuus. Tiraaž 3000. Tartu, Lutsu 5 (III k); Tel: 737 5680, 523 1751; e-post: ajakiri@ut.ee.

Postiaadress: Ülikooli 18, Tartu 50090 • **Vastutav väljaandja:** Illari Lään;

peatoimetaja: Sigrid Sõerunurk; **toimetajad:** Merilyn Merisalu ja Aija Sakova;

keeletoimetaja: Marika Kullamaa; **küljendaja:** Margus Nõmm, Christina

Noukkala; **fotograafid:** Ove Maidla ja Andres Tennus; **infotoimetaja:** Gea

Gorjunova; **Trükk:** Ecoprint • Kõik Universitas Tartuensis avaldatud artiklid jm

tekstid ning fotod ja illustratsioonid on autoriõigusega kaitstud teosed. Toimetust lubab neid kasutada vaid koos viitega autorile ja Universitas Tartuensisile.

• Toimetusel on õigus kaastöid nende selguse huvides toimetada ja lühendada.

12-15

22-27

30-34

35-37

40-42

- 4** Kalle Randalu annab ülikooli jõudnud valgel klaveril kontserdi.
- 6** Eesti suurima stipendiumi pälvis raseduse katkemise uurija.
- 8** Tudengid pidasid Viljandis seitsmendaid teatripäevi.
- 10** Ülikooli fotograaf avas broomõlitehnikas piltide näituse.
- 11** Viljandi kultuuriakadeemia tudeng Hannele Känd selgitab, milles peitub teatri võimsus muuta elu lihtsamaks.
- 12** Vanameister Martin Kutman
Ta on pärit Abhaasiast Estonka külast, 80-aastaselt tuli ta veteranide klassis teivashüppes Euroopa meistriks, tema hoolealune Anna Iljuštšenko püstitas hiljuti uue Eesti kõrgushüppe rekordi.
- 16** Eesti noored ei kipu eriti Euroopa ülikoolidesse õppima, kuigi Bologna protsess peaks seda just soodustama.
- 19** Vilistlane
Helgi Põllo naasis ülikoolist omandatud tarkusega Hiiuimaale ning edendab saarel kultuuri- ja turismielu.
- 22** Bioloogilise mitmekesisuse tippkeskuse seeneuurijad on seente kogumise ja määramisega tegelenud kümme aastat ning loodavad peagi liita oma andmebaasi ülemaailmse liikide DNA-andmebaasiga.
- 28** Itaallase reisikiri Eestist
Tartus välisüliõpilasena tudeerinud itaallase Francesco Mari kaasmaalased kippusid arvama, et ükski terve mõistusega inimene siia ei tuleks.
- 30** Intervjuu Deniss Rutšaikoviga
Eestis on Venemaast tekkinud selline pilt, nagu ta ei olekski «normaalne» riik. Siiski on ta riik nagu iga teinegi oma tugevuste ja nõrkustega.
- 35** Mis loom on loomemajandus?
- 38** Ülikooli koorilaul võiks laiendada tegevusvälja.
- 40** Varauusaja Balti aadlisoost tudeng lasi end pigem eksmatrikuleerida, kui istus kartsas.
- 44** Teadustöö: vabadussõda ei võidetud ainult tänu vabatahtlikele.
- 46** Juubilarid
- 48** Stipendiumikonkursid

VALGE KLAVER TULI KOJU

Merilyn Merisalu

merilyn.merisalu@ut.ee

Täna kell 19 annab kolm nädalat tagasi Hamburgi ülikooli peahoone aulasse jõudnud valgel Steinway klaveril avakontserdi Kalle Randalu, kes selle uhke pilli Saksamaal ise välja valis.

Klaveri turvalist kojujõudmist tunnistanud rektor Alar Karis, valge klaveri kontserdisarja juht Kulno Kungla ja tarnija IS Music Teami tegevdirektor Raivo Sersant leidsid üksmeelselt, et valge klaver on palju elegantsem ja sobib ülikooli aulasse suurepäraselt. «Igatahes odavam, kui saal mustaks värvida,» muigas rektor.

Paar esimest nädalat seisis klaver saalis lukustatud haamrite ja klahvidega, et uue ruumi ja selle temperatuuriga kohaneda.

Klaverile tehti ka transpordijärgne häälestus. Pärast kontserti paigaldatakse pilli alla niiskusseade, mis tagab stabiilse temperatuuri klaveri sees ja hoiab klaveri kauem hääles.

Hamburgi firma Steinway & Sons tehases valis ülikooli uue klaveri välja rahvusvaheliselt tunnustatud Eesti muusik, Karlsruhe muusikaülikooli professor Kalle Randalu, kellele pilli seadistus väga meeldis. Paljud klaverikunstnikud otsustavad kontserdipakkumiste üle just sellest lähtudes, millisel pillil ja millise akustikaga saalis neil palutakse mängida.

«Fakt on see, et peaaegu kõik maailma parimad pianistid

Fotod: 2x Andres Tennus

Rektor Alar Karis uuris klaveri saabumisel, kas kallis pill ikka tervelt Tartusse jõudis.

eelistavad mängida Steinwayl,» ütles Sersant ja lisas, et uus klaver peaks ülikooli aulasse meelitama kindlasti rohkem maailmanimesi.

Ülikooli aulas on mõned maailmakuulsad muusikud juba varasematelgi aegadel esinenud. Näiteks 1842. aastal andis ülikooli aulas kontserdi kuulus Ungari klaverivirtuoos Ferenc Liszt ja kaks aastat hiljem, 1844. aastal esines Tartus helilooja Robert Schumanni abikaasa, samuti Saksa pianist Clara Schumann.

Idee kinkida ülikooli peahoone 200. sünnipäevaks klaver, tuli rektor Alar Karisel umbes aasta tagasi. Kontsertklaveri ostmiseks korraldati valge klaveri kontserdisari, mille piletitulu ning annetused

sed töid veebruari lõpuks kokku ligi 600 000 krooni.

Kokku läks valge Steinway kontsertklaver maksma 1 874 270 krooni. Ülejäänud summa kaeti ülikooli eelarvest.

Piletid tänaõhtusele klaverikontserdile maksavad 150 ja 125 krooni ja neid saab osta Piletilevi müügipunktidest. Saali pääseb ka kutsetega.

Valge klaver harjus avakontserdi eel mitu nädalat peahoone aulaga.

Ülikool teeb ukseid lahti

Kaja Karo

vastuvõtutalituse peaspetsialist

18. märtsil on TÜs taas lahtiste uste päev, kus saab tutvuda ülikooli õppimisvõimalustega ning kuulata muu hulgas näiteks avalikku loengut Stonehenge'i mõistusest.

Ka sel aastal toob Põhja-Eesti noored Tartu kõrgkoolidega tutvuma tasuta Tallinn–Tartu–Tallinn erirong.

Lahtiste uste päeval tutvustavad teaduskonnad peahoone aulas ja teaduskondades oma erialasid. Aulettekandeid on võimalik veebist otseülekandena jälgida aadressil video.ut.ee. Peale selle toimuvad peahoones kogu päeva vältel

vastuvõtutingimusi tutvustavad sisseastumise ning karjääriplaneerimise infotunnid.

Huvilised saavad tutvuda ülikooli õppehoonetega, kohtuda üliõpilaste ning õppejõududega ja külastada loenguid. Näiteks on tulevased üliõpilaskandidaatidel oodatud kuulama Tarmo Kulmari loengut Stonehenge'i mõistusest, Gaabriel Tavitsa loengut sotsiaaltoetusest või osalema Rauno Mossi praktilise joonistamise tunnis.

Toimuvad ka ekskursioonid Tartu Ülikooli raamatukogus ning saab külastada ülikooli muuseumi.

Lisainfo: www.ut.ee/sisseastumine.

Naljatradsioonide töö sai Meri auhinna

Tänavused Lennart Meri teadustöö auhinna laureaadid teadustööde kategoorias on **Liisi Laineste** ja magistratööde kategoorias **Erkki Hirsnik**.

Laineste pälvis 50 000 krooni suuruse auhinna oma möödunud aastal kaitsnud doktoritöö «Post-social jokes in Estonia: continuity and change» eest. Magistratööde kategooria 20 000 krooni suuruse auhinna pälvis 2008. aastal õigusteaduskonnas magistrikraadi kaitsnud Erkki Hirsnik tööga teemal «Karistusõiguslik vaenu õhutamine».

«Mõlemad tööd on omas

valdkonnas teedrajavad, samas ka Eesti-kesksed, kuid pälvivad tähelepanu ka rahvusvaheliselt, mida auhinna loomisel samuti silmas peeti,» selgitas TÜ sihtasutuse juhataja Ruth Kotsar.

Liisi Laineste

Foto: erakogu

TÄNAVUSED RIIKLIKU TEADUSPREEMIA LAUREAADID TÜ-S

Aleksei Šerman sai 300 000 krooni suuruse preemia täppisteadustes uurimuste tsükli «Magnetiline ühismõõdutus, pseudopilud ja faaside eraldumine vaskperovskiitides» eest. **Ülo Langeli** juhitan uurimusrühm, kuhu kuulusid **Margus Pooga** (Eesti Biokeskus), **Mats Hansen**, **Ursel Soomets** ja **Kalle Kilk**, sai preemia keemia ja molekulaarbioloogias uurimuste tsükli «Rakusisesed märklavad» eest.

Pärt Peterson sai preemia arstiteaduses publikatsioonide tsükli «Tsentrallise immuuntolerantsuse molekulaarsed mehhanismid» eest; **Meelis Pärtel** geo- ja bioteadustes tööde tsükli «Makroökoloogilised protsessid eluslooduse mitmekesisuse mõjutajana» eest (loe ka lk 24–25); **Tiiu Paas** sotsiaalteadustes uurimuse «Regionaalse majandusprotsesside analüüs ja modelleerimine: Eesti majandusareng EL-i ja Läänemere regiooni kontekstis» eest ning **Arvo Tering** humanitaarteadustes monograafia «Eesti, liivi- ja kuramaalased Euroopa ülikoolides 1561 – 1798» eest. Teringu tööst loe täpsemalt lk 40–42.

Raseduse katkemise uurija sai Eesti suurima stipendiumi

Villu Päärt

Teadusportaal Novaator

Tänavuse Ernst Jaaksoni 200 000 krooni suuruse stipendiumi sai Tartu Ülikooli geenitehnoloogia viimase aasta doktorant Liina Nagirnaja, kes uurib raseduse katkemise geneetilisi tagamaid.

TÜ sihtasutuse juhataja Ruth Kotsari sõnul sai stipendiaadi valikul määravaks tema uuringute tähtsus, väga täpselt püstitatud eesmärk ja selleni jõudmise tee. «Liina korraldatavad funktsionaalsed katsed on metoodiliselt komplitseeritud ja neid on võimalik teha vaid väljaspool Eestit, mis oli stipendiaadi valikul üheks määravaks teguriks,»

ütles Kotsar.

«Korduval raseduse katkemisel võib olla mitmesuguseid põhjuseid, immunoloogilisi või vere hüübimist mõjutavaid tegureid. Mina uurin geene, mis on olulised raseduse algusjärgus ning püüan selgitada, kas mutatsioonid nendes geenides võivad põhjustada korduva raseduse katkemisi,» rääkis Liina Nagirnaja.

Liina Nagirnaja töötab seitsme eri geeniga ning on uurinud patsiente nii Eestis kui ka Soomes. Hiljuti ilmunud artiklis selgitas ta, et osa mutatsioone nendes geenides suurendavad raseduse katkemise riski, samas on mutatsioone, mis hoopis rasedust kaitsevad.

Oma doktoritööd kirjutab Nagirnaja TÜ loodus- ja tehnoloogiateaduskonna molekulaar- ja rakubioloogia instituudis Maris Laane juhendamisel, TÜ naistekliinikus aitab teda Kristiina Rull. Stipendiumi toel sõidab Nagirnaja Inglismaale, Londoni Imperial College'isse, et teha professor Ilpo Huhtaniemi uurimisrühmas oma doktorantuuri viimase alamprojekti eksperimentaalne osa.

«Pikas perspektiivis võiks minu töö tulemuste põhjal avaneda üks võimalus raseduste katkemise ravis, kuid ma ei tahaks asjade käigust ette rutata. Esmalt tuleb töö Londonis lõpule viia,» ütles vastne stipendiaat.

Mati Kilp jätkab dekaanina

Foto: Andres Tennus

Mati Kilp

13. veebruaril valis matemaatika-informaatikateaduskonna valimiskogu teaduskonna dekaaniks tagasi professor Mati Kilbi.

Ametisse tagasi valitud dekaani sõnul motiveeris teda kolmandat korda dekaaniks kandideerima põhjus, et tema kandidatuuri esitasid ühiselt teaduskonna kaks kõige suuremat instituuti: arvutiteaduse instituut ning matemaatika instituut.

«Järgmise kolme aasta väljakutsed on väga lihtsad – selle aja jooksul ikka veel ellu jääda,

sest see, mis ümberringi toimub, on ettearvamat,» rääkis Kilp eesseisvatest ametiaastatest.

Mati Kilp on sündinud 1942. aastal Jõhvis. Ta on kaitsnud füüsika-matemaatikakandidaadi väitekirja Moskva ülikooli juures.

1992. aastast on ta algebra korraline professor, ühtlasi on ta Eesti Matemaatika Seltsi ja American Mathematical Society liige.

Kilp oli matemaatikateaduskonna dekaan ka aastail 1980–1989.

Foto: Toomas Huik / Postimees / Scanpix

Kaks kuldmedalit võitnud Maris Mägi talvistel kergejõustiku meistriõistlustel.

Ülikooli spordiklubi sportlased võitsid 11 meistritiitlit

14. ja 15. veebruaril Tallinnas peetud kergejõustiku Eesti talvistel meistriõistlustel võitsid kaks esikohta Jekaterina Patjuk ja Maris Mägi. Patjuk võitis esikohad 1500 m jooksus ajaga 4.33.92 ja 3000 m jooksus ajaga 9.44.79. Mõlemad tulemused on tema uued siserekordid. Mägi võitis esikoha 400 m jooksus ajaga 53.73 ja 800 m jooksus ajaga 2.10.65

Eesti meistriteks tulid ka Tiidrek Nurme 1500 m jooksus ajaga 3.52.78, Maarja Pärs teivas-

hüppes tulemusega 3.70, Kadri Viigipuu 60 m tõkkejooksus ajaga 8.31, Grit Sadeiko 60 m jooksus ajaga 7.57. Sirkka-Liisa Kivine kaugushüppes tulemusega 6.35, Anna Iljuštšenko kõrgushüppes tulemusega 1.86 ja Pavel Loskutov 3000 m jooksus ajaga 8.22.55.

Torinos toimuvatele Euroopa sisemeistriõistlustele on praegu Tartu Ülikoolist Eesti Kergejõustikuliidu pingeritta arvatud Maris Mägi, Sirkka-Liisa Kivine ja Anna Iljuštšenko.

Vilistlasest väliseesti kunstniku kingitus *alma mater'*ile

Külli Valk

kunstimuuseumi maalikogu hoidja

Erika ja Osvald Timmase mälestusfond annetas Tartu Ülikoolile tema vilistlase ja tunnustatud väliseesti kunstniku Osvald Timmase (1913–2005) kolm maali.

Saaremaal kasvanud Osvald Timmas õppis aastatel 1939–1944 Tartu Ülikoolis ökonomiat ning lihvis tuntud kunstnike Nikolai Kummitsa ja Günther Reindorffi juures eratundides oma sünnipärasest kunstiannet. Sõjakeerises kodumaalt lahkunud Timmas töötas esmalt Rootsis ja seejärel Torontos

kindlustuse alal, kuid kunstiharrastusest kujunes tema tõeline kutsumus, mis päädis kõrgete auhindadega.

Tema töid on eksponeeritud Kanadas USA-s, Prantsusmaal, Itaalias, Austraalias, Jaapanis ja mujal.

1960. aastatel sai ta Kanadas tuntuks omapärase autoritehnikaga, mis põhineb raudoksiidi kasutamisel akvarellis. Ta otsis oma loodusvisioonide väljendamiseks maalähedasi toone. Nii ilmestab tema abstraktseid maastikke rooste-karva koloriit, mis annab akvarellile jõulise ja samas sooja nüansi.

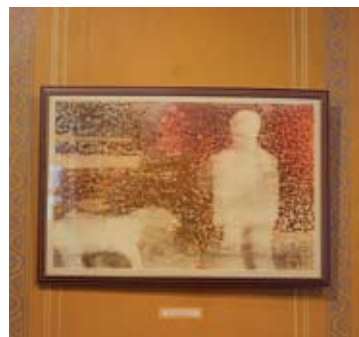

Foto: Külli Valk

Tartu Ülikoolile annetati Timmase maalid «Udune ettekujutus» (1966), «Kevad Varju järvel» (1974–1978) (pildil) ja «Rikkalikud Lapimaa kivid» (u1983).

Tudengid rassisid lavalaual märjaks

HUVITAVAD MÕTTED, NALJAKAD KEELEVÄÄRATUSED, ÜHISKONNA MÄDAPAISETEL TRAMPIMINE JA TARGAD KOMMENTAARID – NII VÕIKS KOKKU VÕTTA VEEBRUARI TEATRIPÄEVAD VILJANDIS.

Foto: Merli Antsmäa

Viie Tartu Ülikooli tudengi ette kantud «Phaeton» plaksutati mitu korda tagasi ning sai nii neljalt targalt kui ka publikult ohtralt tänusõnu. Pildil Vallo Kirs (vasakul) ja Tõnis Parksepp.

Merilyn Merisalu

merilyn.merisalu@ut.ee

Seitsmendad tudengite teatripäevad ei tundu selles mõttes sugugi erilised.

Laupäeva hommikul Viljandi kultuuriakadeemia uksest sisse astudes on loogiline näha rahvastatud fuajeed ja teiste seas ringi sebivaid kaelakaartidega korraldajaid, kes avamise eel viimase hetke asju ajavad. Tavaline värk.

Lasen silmadel kiirelt *blackbox*'i uksele olevast kavast üle käia. Sel aastal on kirjas seitse truppi, TÜ-ga neist seotud neli.

NELI TARKA ARVAJAT

Saalis on istekohtadega juba kitsavõitu. Alustuseks vaatame ära eelmise aasta videokokkuvõtte, kus pilt on, aga häält mitte. Siis mõned tervitussõnad ja «nelja

targa» tutvustus, kes tänavu trup-pidele tagasisidet annavad.

Žüriiks nad ennast kutsuda ei lase, nagu teeb kohe selgeks näitekirjanik ja Viljandi akadeemia lavastajatudeng Jim Ashilevi. Talle sekundeerivad Viljandi abilinnapea Helle Aunap, Ugala teatri näitleja Janek Vadi ja noor lavastaja Helen Rekkor.

Esimesena esinev Tartu Üliõpilasteater on Viljandisse tulnud külalislavastaja käe all tehtud Tšehhovi anekdootidega. «Naljad armastusest», mis on mõeldud venepärase kostüümi-komöödiana, tundub publikule üldiselt meeldivat, küll kuulen aga selja tagant nukrat ohet, kui näitlejad epiloogiks taas tantsusamme võtma hakkavad.

Pärast etendust puudutavat arutelu ja lõunat saavad tudengitest teatritegelased õpitubades

kogemusi jagada ja uusi omandada. Ühte õpituba juhatab ka peakorraldaja Hannele Känd, kes on elanud septembrist saadik Šotimaal ja lennanud spetsiaalselt festivali ajaks kodumaale tagasi.

Hannele jutu järgi teeb ta võõral maal üsna sama asja, mida õpitoaski. «Karakterite loomise õpituba põhines 100% Šotimaal õpitul ja minu sealsetel tegemistel,» seletab Hannele, kes töötab seal veel kuus kuud.

Noortekeskuses Firefly Arts assisteerib ja juhib ta draamaõpitubasid noortele vanuses 6–30 aastat ning tegeleb haridusprojektidega. Seal saadud töökogemusi saab Hannele arvates kindlasti ka Eestis kasutada.

«Teatriinimesed on igal pool samasugused,» muigab ta, kui TTÜ T-Teatri etendusele «Invasioon» jalutame. Parajasti

kaovad kõrvalruumi kaks itsitavat nokamütsidega tallinlast.

Mõne aja pärast, kui saal jälgib üdini tõsist antiigimaigulist avasteeni, trügivad samad kaks tüüpi saali meie juurde esiritta. Kommentaaride ja naerupursetega ei hoia nad tagasi. Laval olev tüdruk hakkab teatraalselt nutma ja lahkub koos partneriga.

HOOGA VALUPUNKTILE

Kui nokamütsidega tüübid aga lavale ronivad, hakkab silme all lahti rulluma lugu eri kultuuridest pärit immigrantidest Stockholmis, kes püüavad võõras ühiskonnas oma elu elada.

«Teie puhul võib öelda, et trambite ühiskonna mädapaisetel,» ütleb järgneval arutelul teema valiku kohta üks tarkadest, Jim. VAT-Teatri näitleja Margo Tederi käe all õppiva trupi professionaalsus hakkab nende tegemisi jälgides vaikselt juba hirmutama.

Kui T-Teater mõjub niimoodi, siis pärast Pärnu kolledži etendust ei oska ma tükk aega seisukohata võtta. Mart Juure ja Andrus Kivirähi «TõdeJaÕigus vol.1» nägi välja nagu telesarja «Kalevi naised» võtteplats, kus aeg surub kuklasse ja üht asja mitu korda ei filmita.

Tallinna Ülikooli tudengiteatri Üllar «Tuhkatriinumäng» on ühest küljest nagu klassikaline Euroopa, teisalt aga idamaine teater. Tuhkatriinu juustest lendab pead raputades päris tuhka, tegelaste ilmumist saadab akside vahelt ülejäänud trupi tehtud veider krigin ja kahin. Iga kord, kui Prints taskust kilekotti mähitud kuldkinga kätte võtab, tuleb

samast vau-efekt.

Kui Prints loo lõpus viimast korda kingakese välja toob, kostab uuesti hindav vilekoor. Seekord on selle seest selgelt kuulda ka üllatust väljendav: «Ei ole nii!», mis kutsub publikult välja lõbusa naerupahvaku.

Õhtusel peol pubis Liverpool kuulen mitmes vestluses muia- tud ei-ole-nii-d. Tundub, et selle festivali parasiitväljend on selge. Teatrirahvas pidutseb näitleja- tudengitest tüdrukute Nolens- Volensi ja akadeemia bändi The Bloons saatel. Hõivatud on nii väike põrandapind kui ka lauad- toolid, kus muusika saatel jalga keerutatakse.

ERINEVAD MÕTTED

Pühapäevahommikune saal on täis väsinud silmadega festivalili- si. RU 309 ja Kivirähi «Aabitsa kukk» ehk lugu mehest, kes käis kaheksa aastat esimeses klassis, võib olla varahommikuks ehk liiga tõsine pätkel.

Loll lugu küll, kui erivajadus- tega Mauno onu on varas ja koju isegi surnud mehe vedanud, aga austus, millega Mauno temast räägib ja mõistmine, et onu on ai- nus inimene, kes tema eest hoolit- seb, teevad naermise võimatuks.

Pärast arutelu tagasi esime- sele korrusele järgmist etendust ootama minnes lööb ninna küü- nelakieemaldi hais. Garderoobis hõõrub T-Teatri näitleja (noor- mees) õnnelt vatnutsakuga oma musti küüsi. «Magamiskoti mahajätmine ei olnud just kõige parem mõte,» muigab mööda jalutav neiu, kelle öö möödus nähtavasti paremini.

Kohalike huvijuhtide lõputöö «Liblikapüüdjad» annab hoopis teistsuguseid mõtteid. Kui üks näitleja järjekordselt teksti laval paberilt maha loeb ja teine põhjen- damatuid liikumisjooniseid teeb, vajub üle terve saali piinlikkuslai- ne. Saalitäit vaikivaid inimesi vaa- dates on tegijatest lihtsalt kahju.

Pärast lõunat näeb maja peal, kuidas kastekannudega maja teisest otsast saali vett viiakse ja viimast etendust ning lõpetamist ette valmistavad inimesed ringi sahmivad. Palju põnevam kui eelmise etenduse peale mõelda.

Noorte Teatritehase «Phae- ton» tundub festivalile väärilise punkti panevat. Trupp plaksu- tatakse mitu korda lavale tagasi. Paaris kohas vilkuvast stroboval- gusest ei lähe publiku seas kellelgi süda pahaks ja pärast etendust tänavad nii publik kui targad, et viimane etendus oli just selline.

«Ja mulle meeldis su hää!», õh- kab laulnud naispeaosalisele saalist sel kevadel Viljandi näitlejakooli lõpetav Anatoli. Kõik muigavad. ①

Tulevikus on plaanis festivali kodulehte www.tudengiteater.ee pide- valt uuendada infoga tudengiteatri projektide kohta ning luua ühtne kirjalist. Samuti tahetakse korraldada ühiseid teatri- koolitusi ja kokkusaamisi festivalivälisel ajal.

Järgmised tudengite- teatripäevad toimuvad 12.–14. veebruaril 2010 TÜ Viljandi kultuu- riakadeemias.

Ülikooli fotograaf avas vähemtuntud tehnikas valminud piltide näituse

Sigrid Söerunurk

sigrid.soerunurk@ut.ee

Märtsi alguses avas ülikooli foto- ja videotalituse juhataja Ove Maidla multimeedia keskuse alumise korruse koridoris broomõli tehnikas valminud trükiste näituse.

Näitusel väljas olevad pildid on valminud nüüdisaegsete fotomaterjalidega eksperimenteerimise käigus viimase 15 aasta jooksul.

Broomõlitehnika tähendab sisuliselt fotoga manipuleerimist, võimaldades luua maalilisi kujundeid, erilist atmosfääriefekti ja kolmemõõtmelist sügavust, mida Maidla sõnutsi tavapärase fotograafiaga pole võimalik saavutada. «Need fotod on erilised, sest iga koopia on ühtlasi ka originaal – teist samasugust pole lihtsalt võimalik teha.»

Tehnika on keerukas ja aeganõudev, vaja läheb nii spetsiaalset väga kvaliteetset paberit kui ka kannatust, kui esimestel kordadel välja ei tule. Maidla tunnistab, et ega temalgi tulnud, ent protsess iseenesest on väga huvitav. Väga lühidalt selgitades tähen-

Foto: Ove Maidla

«Härra president, palun istuge lauda, kartulid on kohe valmis» (2001)

dab broomõlitehnika tavalisel hõbebromiidfotol algse hõbeda asendamist õlivärvidega. Et tehnika on keeruline ja broomõlitrüki materjale tänapäeval enam ei toodeta, viljeletakse seda üsna vähe. Maidla teada on tema Eestis ainus.

Huvi broomõlitehnika vastu tekkis Maidlal enam kui 20 aastat tagasi, kui fotograaf ja fotoajaloo uurija Peeter Tooming eksponeeris Tartu kunstimuseumis Eesti ühe omaaegse väljapaistvama pitoreskset ehk maalilist fotot viljeleva fotograafi Johannes Mülberi (1889–1938) broomõli-

tehnikas pilte.

Broomõlitehnika tekkis sajandivahetusel, mil fotograafia pürgis kaunite kunstide sekka.

Tartu kõrgema kunstikooli fotoosakonna juhataja professor Peeter Linnap on öelnud, et Maidla taasalustab oma eritehnikas fotodel õige vanu traditsioone ja väärtusi. «Et aga sellest ajast, kui broomõlifotosid, fotograavüüre jmt esmakordselt tehti, on möödas ikkagi terve sajand, siis paigutuvad Maidla fotod mõnevõrra teistsugusele taustale kui Johannes Mülberi omad 20. sajandi alguses,» rääkis Linnap. ①

Teater aitab igapäeva- elus hakkama saada

Hannele Känd

TÜ Viljandi kultuuriakadeemia
kultuurikorralduse tudeng

Vähem kui aasta tagasi kirjutas hää sõber mu soovituskirja lause, et ma käin iga nädal teatris. Hiljem kuulsin praeguselt tööandjalt, et üks põhjuseid, miks mind teiste kandidaatide seast välja valiti, oli just seesama kiri.

Teatrikuuks märtsiks olen juba mitmendat kuud ülikoolist pausil ja töötan Šotimaal, teatris, et noorte elu huvitavamaks muuta. Sellega seoses olen üha enam aru saanud teatri võimsusest teha elu lihtsamaks. Selles on muudki kui publiku seas istumine ning laval toimuvale kaasaelamine.

Võtame näiteks draamaharjutused ja -mängud, millega olen kokku puutunud viimased kuus kuud. Minu tööks ongi eelkõige draama abil noorte sotsiaalsete ja kultuuriliste teadmiste ning õpioskuste arendamine.

Kõige lihtsam võtmes on teater muidugi sotsiaalne nähtus, mis muudab sind kultuursemaks ning ühiskonnas respektieritavaks. Esteetiline värk ikkagi!

Palju tähtsam on aga see, kuidas teatri aktiivne tegemine võib elu muuta. Noored saavad kaasa näitlemise põhitöed ja esinemis- julguse, aga ka palju muud, mida

Foto: erakogu

ei pruugi osata sõnadesse panna, aga mis on kahtlemata näha.

Nende muutus häbelikest nurgasseisjatest sõnaosavateks juhtfiguurideks toimub lausa kuuajalise tööprotsessi jooksul. See on midagi, mida paljud loodavad aastatega saada ülikoolist või siis kallitelt eneseabikursustelt.

Ma usun, et olen ka ise tänu mitmetele harjutustele targemaks saanud ja seda just igapäevastes tegemistes. Keskendumine, töö organiseerimine, informatsiooni edastamisoskus, suhtlus eri taseanditel ja inimestega ning iseenda õppimise korraldamine on vaid üksikud näited, mida olen enese juures paranemas märganud.

Muidugi on kõike seda võimalik omandada ka teadlikult koolipingis paigal püsides ja teooriat õppides.

Aga keskendumisvõime on meil, internetiseerunud pildikasti-inimestel, ikka üsna väikeseks kahtunud. Õnneks on draama, mis ei tähenda alati näitlemist, igati vahva ja aktiivne, mitteteadlik viis neid asju õppida. See muudab inimesi eri teemade, isikute ja käitumismudelite suhtes tundlikumaks.

Teater on tänuväärne nähtus, kus kirjanike, lavastajate, näitlejate, valgustajate ja teiste tõttu oleme kõik alasti kistud ning üksipulgi lahti harutatud. Sinu silme all tehakse reaalselt samu asju, küsitakse samu küsimusi ja leitakse lahendusi probleemidele, mis on sulle endale muret teinud.

See on üks peamisi põhjuseid, miks ma proovin vähemalt kord nädalas teatris käia. Et endal oleks lihtsam. Et mõistaks, mis ümberringi toimub, mida inimesed mõtleavad. Et saada särtsu ja soovi edasi minna. Et oskaks seda hästi ja teistelegi veenvalt teha. Et vahel lihtsalt naerda teiste tobeduste ning siis iseendagi üle, sest ise oled ju samasugune.

Muidugi võib küsida, et milleks seda va teatrit ikka vaja on, päriselu tragöödia ja komöödia on alati varnast võtta. Aga üsna sageli poogitakse sõnale «elu» seesama lõpp külge, seega ... et me kõik üksteise marionetid oleme, siis miks mitte aeg-ajalt päris teatrimaailmast tuge otsida? ①

Martin Kutman oma parimat õpilast Anna Iljuštšenkot juhendamas.

Foto: Liis Treimann/Postimees/Scanpix

Veterantreener **Martin Kutman** näeb endas veel arenemisruumi

Priit Rajalo

Eesti Rahvusringhääling

Õppejõukarjääri on tal Tartu Ülikoolis juba 114 semestrit ehk 57 aastat. Möödunud aastal, olles ise 80-aastane, ületas ta teivashüppes kõrguse 1.80 meetrit ja tuli Euroopa meistriks.

Ülikooli spordihoone koridorides vestleb ta Rocki korvpallurite Giorgi Tsintsadze ja Viktor Sanikidzega gruusia keeles. Ta on Martin Kutman, värske Tartu aukodanik ning riikliku spordi elutööpreemia laureaat.

On pühapäev, 22. veebruar ja kell on kuus öhtul. Hallipäine Martin Kutman seisab ülikooli spordihoones teivashüppe kasti kõrval ning vaatab, kuidas noored mehed latti ületavad. Ega latil kõrgust väga palju rohkem ole kui 1946. aastal, mil Kutman hüppas pikkadeks aastateks Abhaasia rekordkõrguse 2 meetrit ja 75 sentimeetrit.

Veterantreeneri ja -õppejõu olekust ei paista kübetki välja, et juba järgmisel hommikul peab ta olema Tallinnas, et vastu võtta riiklik spordi elutööpreemia. Veel pühapäeva öhtul ei tea Kutman preemia suurust. See teda ei huvita. Huvitatutele olgu siiski öeldud, et see on 600 000 krooni.

Kutmani olekust ei saa välja lugeda sedagi, et järgmise päeva öhtul saab ta Vanemuise teatris kaela Tartu aukodaniku nimetust tähistava auraha. Ja ülejärgmisel päeval ehk siis vabariigi aastapäeval peab ta olema Jõhvis presidendil vastuvõtul.

Aga ülikonna selgapassimise

asemel on Kutman tööol.

«Tulin siia seoses sellega, et kahel päeval ei saa tulla,» kõlab Kutmani selgitus. «Mul oli õpilastega kokkulepe, et jätan treenerite ruumi lausahtlisse nendeks kaheks päevaks neile treeningplaanid. Nüüd täpsustasin plaanid, ühtlasi helistasin Annale – tema jääb ka Tallinna –, et mida tema täpsemalt võiks seal teha.»

SELJAPESIJAD

Anna, perekonnanimega Iljuštšenko, õpib Tartu Ülikoolis hambaarstiks. Kui niinimetatud seljapessijad – Kutmani selgitusel on need tegelased, kes käivad hallis sporti tehes vaid higistamas ja siis end duši all pesemas – välja arvata, siis on Kutmanil tosin harjutamist tõsiselt võtvat õpilast. Annat, paari nädala eest Eesti kõrgushüpperekordi 1.93 meetrini viinut nimetab Kutman kahtlemata praegu oma andekaimaks õpilaseks.

Tegelikult on Kutmanil kahju, et tänapäeva noored sedavõrd vähe spordiga tegelevad.

«Oli aeg, kui meil oli sport massides, Coubertini püramiid oli olemas. Ma ei tea miks, kuid harrastajaid oli märgatavalt rohkem,» mõtiskleb treener. «Spordi kaudu ei saanud rikkaks, ei saanud väga palju välismaale, kuid millegipärast oli harrastajaid väga palju. Aga miks praegune seis on selline, on raskelt lahtimõtestatav probleem.»

Ei, Kutman pole küll-meil-omal-ajal-oli jutu mees. Ta on lihtsalt terve oma elu sporti teinud ja spordiga seotud olnud. Ta valutab südant spordi hääbumise pärast. Kui noor hüppab näiteks praegu

viis meetrit kaugust, maailmatase on aga juba üheksa meetri alla, siis ta sellele alale palju aega ei kuluta, sest on veendunud, et ta ei jõua kunagi sedavõrd kõrgele. Ja Kutman lisab veel, et noored mõtlevad nüüdisajal hästi materiaalselt: kui palju miski sisse toob ja selle järgi valitakse ka tegevusala.

«Praegu vohab ehk ekstreemsport rohkem, olgu selleks siis rullid, rattad või isegi nooleviskamine. Niisama ketse jalga panna ning hüpata ja joosta väga ei taheta, vaja on ühesõnaga pulli teha (naerab),» märgib ta. «Kui meil praegu 40 protsenti noortest ei kõlba armeeteenistusse, siis juba see näitab, et kusagil on midagi ikka kõvasti lonkama hakanud.»

Ning üheks põletajaks on ... muidugi alkohol. Kutman toob näite, et ühe üliõpilaskorporatsiooni päevade tarbeks osteti sada kasti õlut.

ELAV EESKUJU

«See kõik on selline lõbus meelelahutus, kuid eks hakkab nagunii tervisele mõjuma. Ega organism ei tea, kas me elame kapitalistlikus või kommunistlikus režiimis. Kui organid ei tööta korralikult, pole seal midagi parata,» on Kutman murelik.

Või teine kurb näide. Mõni nädal tagasi olid Tartus ühed noorte võistlused ja Kutman palus noori kohtunikeks appi. Viis koolipoissi,

IGAL HOMMIKUL VÕTAB
TA KUMMASSEGI KÄTTE
KUUS KILO KAALUVA
HANTLI NING TÕSTAB
NEID 50 KORDA ÜLES.

Foto: Andres Tennus

nii kaheksanda-kümnenda klassi õpilased, olid nõus tulema. «Kuid neist lehkas suitsu ja õlle lõhna. Ja see oli tavaline nädalapäev!» räägib Kutman.

Võitlus inimeste pikema eluea nimel on Kutmani südameasi. Ise on ta elav eeskuju. Igal hommikul võtab ta kummassegi kätte kuus kilo kaaluva hantli ning tõstab neid 50 korda üles. Ning kuna selles eas hakkavad inimestel liigesed streikima, on väga kasulik kükkide tegemine. Kasvõi väikese

valuga. Nagu Kutman teeb. Mees on veendunud, et kui ta tegutsemise lõpetaks, siis poleks teda enam kauaks.

Aga kas noored võtavad nii eakat treenerit tõsiselt ja kas on piisavalt jaksu tänapäevaste treeningmetoodikatega kaasas käia?

SAMA METOODIKA

Tegelikult, nagu tõi noorema põlvkonna treener Mehis Viru sõnumi hiljutiselt Euroopa treenerite seminarilt, pole asjad üldse nii hülled: tänapäevane treeningmetoodika põhineb sisuliselt 1970ndate ja 1980ndate treeningmetoodikal.

«See, mis pandi paika 30 aastat tagasi, on praegu absoluutselt kehtiv. Ainult mõningaid teoreetilisi seisukohti on natukene paremini ja selgemalt lahti mõtestatud, kui seda tehti tol ajal,» tunneb Kutman end ka praegu kui kala vees.

Eks vanameistri taset näitab seegi, et pikalt achilleuse kõõluse vigastusega hädas olnud ning Tallinnas töötav ekssprinter Maidu Laht soovib sporti tagasi tulla ja palus tippu jõudmiseks abi Kutmanilt, kes teda varemgi juhendas.

Või võtame ühe Viljandi noormehe, kes soovib joosta 200 meetrit ajaga 22,20 sekundit (Eesti rekord on 20,69 sekundit) ning TÜ keemiateaduskonna esimese kursuse poisi Põltsamaalt, kelle soov on ületada kõrgus 2 meetri ja 10 sentimeetrit (Eesti rekord on 2.30 meetrit).

Olgugi, et üks noormeestest pingutab sõpradega sõlmitud kihlveo nimel, tunneb Martin Kutman mõlema ees täit vastutust. Seda muidugi tingimusel, et poisid vastavad talle samaga ja teevad

kõik, mis treener käsib.

Kutman ei pelga, et noormehed pärast unistuse või kihlveovõitu spordi sennapaika jäta ja loobuks kõrgemale pürgimast, sest: «Spor-dis kehtib küllalt sageli rahvaütlus, et süües kasvab isu. Ja kui sa endale püstitad näiliselt lihtsa eesmärgi, siis pärast saavutamist tahad sa uusi eesmärgi saada ja püüda.»

Tõsi, alles mõni aeg tagasi istus Martin Kutmani kabinetis ajakirjanik Priit Pullerits, kes oli avaldanud arvamust, et Eesti treenerid ei suuda enam sportlasi tippu viia ja juhendajaid tuleks otsida väljast. Muidu rõõmsameelne Kutman tõsineb selle teema peale ning ta muutub rahulolematuks. Kui pehmelt öelda.

KASVAB ÕPILASEGA

«Mina olen sellele seisukohale täielikult vastu ja leian, et see pole mitte millegagi põhjendatud,» on ta konkreetne. «Me millegipärast arvame, et kui lähed Ameerikasse trenni, siis su ees lähevad suured väravad lahti ja sa jõuad kohe tippu. Elu ja praktika on näidanud, et selle taga pole mitte midagi. Lihased töötavad ühtemoodi ning treening on sama, kas teed seda Lõuna-Aafrikas, Käärikul, ülikooli spordihoones või laululaval. Pole mitte mingisugust vahet.»

Et Anna Iljuštšenko treenib vaid Eestis ja tal on kõigest kolm kolmepäevast laagrit Käärikul, nimetab Kutman kahe meetri lootust Iljuštšenkot Eesti kõige odavamaks sportlaseks. Nagu näha, rekordeid tuleb.

«Ma ei vaidle vastu, et kuskil Portugalis või Lõuna-Aafrikas saab natukene paremini organi-

seerida puhkuse ja vaba aja ning treeningute vahekorra. Kuid see pole määrav,» märgib Kutman.

Kutman ei allu provokatsioonilisele mõtteavaldusele, et kui Iljuštšenko viia Blanca Vlašići, maailmas praegu ühe parima naiskõrgushüppaja meeskonda, areneks Anna kiiremini. «See pole päris nii,» mõtiskleb ta.

Kutmani filosoofia on, et treener kasvab koos õpilasega ja iga

järgneva õpilasega saab ka treener targemaks, kuidas lihtsamalt tippu jõuda.

Seega, 114 semestrit Tartu Ülikoolis loendamatu hulka noori juhendanud treener Kutman peaks olema silmini tarkust täis!

«Kui ma ütlen, et olen silmini tarkust täis ja enam sisse ei mahu, siis ma muidugi natukene hooplen. Mulle meeldib ütlus: on veel arenemisruumi,» muigab

Kutman.

Ja Martin Kutman arendab ennast pidevalt, osaleb näiteks kõikvõimalikel seminaridel ja käib kuulamas seminaridel käinute ettekandeid. Kui netist on miskit saadaval, siis Kutman seda ka loeb.

Mida peab Martin Kutman oma elutööks?

«See, et ma siin istun, et ma olen Tartus, on minule suur üks asi.»

Näljatunne on Kutmanile tuttav

Martin Kutman on sündinud Abhaasias Estonka külas. Oma esimesse koju tal aga enam asja pole. Mõni aeg tagasi oli selles kohas käinud üks tuttav ja öelnud tagasi jõudes Kutmanile: «Väga hea, et sa pole seal käinud, ära minegi. Sest seal pole enam midagi ...»

Kui sõda algas, oli Kutman 12-aastane. Enne selle puhkemist oli Estonka küla väga rikas, sõja ajal ja järgnevalt aga risti vastupidi. Koolis tuli näiteks käia autokummidest lõigatud sussidega.

«See oli ülimalt piinav jalanõu: me nimetasime neid sojuztransideks. Kand oli üleval, varbad olid üleval ja kui jalad olid seal pool päeva sees, olid need kõverad ja valutasiid hirmsasti,» meenutab Kutman.

Ja ta teab, mida tähendab nälg: «Oli periood, kus peas polnud muud mõtet, kui saaks

midagi kusagilt süüa ...»

Pärast Estonka küla põhikooli lõpetamist suunati Kutman õppima Tbilisi kehakultuuriinstituuti. Samal ajal mobiliseeriti Venemaal temavanuseid noormehi sõjaväkke. Gruusiasse õppima läinud Kutman ei tea siiani, miks tema pääses – ehk peab selle eest tänama Stalinit, kes oli rahvuselt grusiin.

Samas poleks Kutman tõenäoliselt sõjaväest pääsenud, sest tegelikult oli sporti instituudis väga vähe – nn kehakultuuriinstituudis koolitati tegelikult sõjaväelasi. Õnneks sai sõda enne läbi kui Kutman pidanuks ehk rindele minema.

1946. aastal sai temast treener Suhhumi lastesportikoolis. Seal võistles ta Abhaasia meistrivõistlustel ning võitis teivashüppe uue, pikaks ajaks püsima jäänud Abhaasia rekordiga 2.75 meetrit.

Selle tulemusega võeti Martin Kutman Abhaasia koondvõist-

konda ja kui ta 1947. aastal ületas Gruusia meistrivõistlustel kolm meetrit, kutsuti ta Gruusia riiklikku kehakultuuriinstituuti õppima. Juba 1948. aastal esindas Kutman Eesti-Gruusia maavõistlusel Gruusia koondvõistkonda.

Kaheksast Gruusias elatud aastast on muuhulgas kasu veel tänapäevalgi. Tartu Ülikooli spordihoone koridoris saab ta Tartu Rocki korvpallitähede Giorgi Tsintsadze ja Viktor Sanikidzega lobiseda gruusia keeles.

Ühe asja üle on Martin Kutman äärmiselt uhke, seda nimetab ta isegi kangelasteoks: ta on olnud ühe ja sama naise, Maretiga, abielus 50 aastat. Martinil ja Maretil on kolm poega: Ilmar, Martin ja Peeter.

«Moskva sõber ütles kunagi, et üks poeg pole poeg, kaks poega on pool poega ja kolm poega on poeg,» naerab Martin Kutman lõbusalt.

Eesti tudengid ei kipu eriti ei välismaale ega magistrantuuri

KUIGI BOLOGNA PROTSESS VÕIMALDAB TUDENGITEL OLLA SENISEST MOBIILSEM JA ÕPPIDA TEISTES EUROOPA ÜLIKOOLES, EI OLE EESTI NOORED VEEL KUIGI AGARAD SEDA KASUTAMA.

Foto: Sille Annuk/Postimees/Scanpix

3+2 süsteemi rakendudes oli tudengite suurim mure massiloengud, kus pidi kohtade nappuse tõttu istuma nii põrandal kui ka aknalaudadel.

Sigrid Söerunurk
sigrid.soerunurk@ut.ee

Tänavu möödub kümme aastat ajast, mil Euroopa haridusministrid leppisid Bolognas kokku luua Euroopa ühtne kõrgharidusruum, mille peamised märksõnad – väljundi-

põhisus, ülekantavus ja võrreldavus – peaksid võimaldama tudengitel liikuda Euroopa eri ülikoolide vahel, omandades nii laiema silmaaringi. Eestis hakkas uus süsteem, mis on siin rohkem tuntud 3+2 süsteemina, kehtima 2002. aastast.

Eesti tudengite vähest huvi välismaale õppima mineku vastu

möönavad nii Eesti Üliõpilaskondade Liidu haridusnõunik Tanel Sits, TÜ õppekorralduse peaspetsialist Ülle Hendrikson kui ka Aune Valk, Bologna protsessi nõustaja Eestis selle rakendumise aastail. Asjatundjad põhjendavad seda peamiselt Eesti ühiskonnast tuleneva eripäraga.

«Eesti noored kiirustavad iseseisva elu alustamisega,» märkis Valk. Sitsi sõnutsi ei ole aga sageli tudengitel probleeme mitte kohanemisega välismaal, vaid hoopis Eestisse tagasi tulles.

«Tagasi tulles pidavat uuesti sulandumine veel raskem olema kui minnes. Olles aasta või poolteist ära, oled justkui tohutult maha jäänud, sest elu Eestis liigub nii kiiresti,» selgitas Sits. Ent tema kinnitusel on see rahvusvahelistumise kõrvalnähe, millega tuleb harjuda.

Üldkeeleteaduse professori Renate Pajusalu sõnul on probleeme olnud ka välisüliõpilastega, kes on Tartusse õppima tulnud näiteks Erasmuse programmi raames, kuid ei tea õieti isegi, mida nad siit tahavad.

«Kõrgkoolidevaheline mobiilsus on küll põhimõtteliselt suurepärase asi, kuid reaalses elus ei tööta see alati kõige efektiivsemalt,» sedastas ta.

Iseseisva eluga alustamine ja vähene mujale õppima mineku huvi sai arvatavasti tõuke majanduskasvu ajal, mis langes ühte Bologna protsessile ülemineku-ga.

Kuna tööjõuturg vajas kiiresti töötajaid, asusidki kolmeaastase bakalaureuseharidusega noored pärast kooli lõppu, kui mitte juba varem, täiskohaga tööle.

KOOLI KÕRVALT VÕIB TÖÖTADA

Sitsi kinnitusel on EÜL seisukohal, et tudeng võib õpingute kõrvalt töötada, näiteks teha poole kohaga erialast tööd, kuid tema peamine tegevus peaks olema

siiski õppimine, mitte leivara ha teenimine, nagu see praegu paraku valdavalt on.

Sitsi sõnul on probleem pigem selles, et tööjõuturult ei tulda enam tagasi ülikooli kõrgemat kraadi omandama.

Siit tuleneb teine Eestile iseloomulik probleem – ka Tartu Ülikoolis on magistriõppekavu, millel on kohtade täituvusega probleeme.

KRAADIDE DEVALVEERUMINE

EÜLi haridusnõunik jääb siiski optimistlikuks ja usub, et kui ühel hetkel on turul bakalaureusekraadiga inimesi palju, hakkab konkurents eelise tagama kõrgem kraad. Pealegi võiks seda soodustada praegune majanduslik olukord.

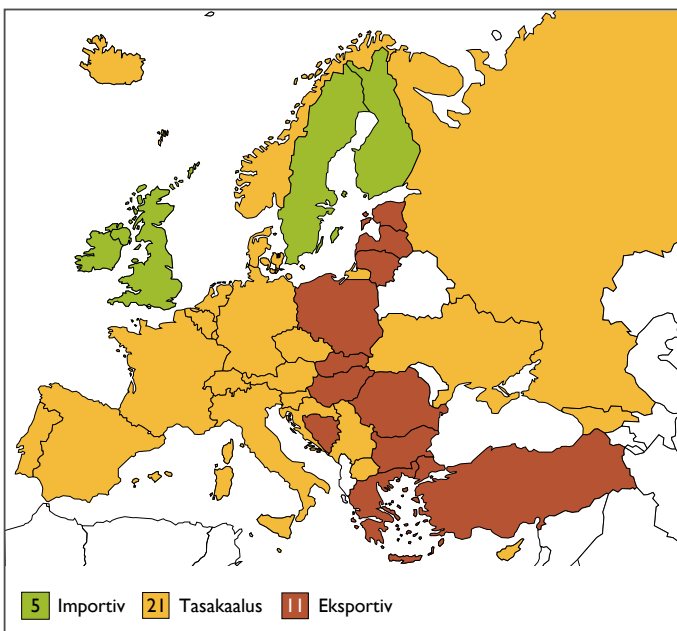
TÜ ökoloogia ja maateaduste

«KÕRGKOO LIDEVAHELINE MOBIILSUS ON KÜLL PÕHIMÕTTELISELT SUUREPÄRANE ASI, KUID REAALSES ELUS EI TÖÖTA SEE ALATI KÕIGE EFEKTIIVSEMA LT,» ÜTLES ÜLDKEELETEADUSE PROFESSOR RENATE PAJUSALU.

instituudi direktori Leho Ainsaa-re sõnul on rõõmustav, kui enamik spetsialistiharidust nõudvaid töökohti Eestis saavad täidetud vähemalt magistritega. «Kuigi me tunnistame selles protsessis magistrikraadi devalveerumist,» ütles ta.

Professor Pajusalu peab kraadide devalveerumist praeguse aja üldisemaks märgiks. «Kui läh-tuda 3+2 õppe terviklikkusest,

Tudengite mobiilsuse võrdlus riigiti

Graafika: Christina Noukkala

Allikas: Euroopa ülikoolide assotsiatsiooni raport, 2007.

tähendab see siiski magistriõppe elitaarsuse vähendamist ja lõppkokkuvõttes rohkem haridust,» lisas Ainsaar.

«Jah, see diplom ei ole võib-olla enam nii kõva sõna, aga ühiskond võidab sellest, kui meil on rohkem tarku inimesi,» märkis Sits.

Nii Sits kui ka Aune Valk kinnitavad aga, et hoolimata Eesti ühiskonnast endast tulenevatest tõketest kõrghariduse reformimisel, on Eesti Bologna protsessile üleminekul edukas.

«Eesti on reformist väga palju võitnud, ilma selleta oleksime Euroopa kõrghariduselus olematu täpp,» ütles Valk ja rõhutas rahvusvahelist tunnustamist Bologna protsessiga ühinenud riikide vahel. See tähendab seda, et teised riigid saavad aru Eesti kõrgharidusest ja vastupidi.

Sitsi sõnutsi tähendab avatud kõrgharidusruum ka märkimisväärselt rohkem tööd iseendaga. «Ei taha küll kõiki ühe mütsiga lüüa, aga Eesti tudengitel on iseseisva töö jaoks palju oskusi puudu. Neid tuleks harjutada juba keskkooli ajal.»

Kuigi valulik üleminek toimus 2002. aastal, kestab Bologna reform tegelikult siiani, sammhaaval igal aastal. 2010. aastaks peavad kõik õppekavad olema vastavuses Euroopa kvalifikatsiooninõuetega.

ENNE SISSEASTUMIST LOE ÕPPEKAVA

Üleriiklik tähtaeg, mil kõik õppekavad Eesti kõrgkoolides peavad olema väljundipõhised, on 2009. aasta sügis. Väljundipõ-

hisus tähendab seda, et õppekavad on lahti kirjutatud, väljendades oskusi, mis tudeng õppekava läbides peaks olema omandanud. Väljundipõhise vastand on ainepõhisus, mis on kehtinud seni. «Õppekavade ainepõhisus takistab ka mujal varem õpitu ülekandmist, töökogemuse arvestamist ja teisi sarnaseid Bologna protsessi eesmärke,» selgitas Hendrikson.

Sitsi sõnul peavad tudengikandidaadid harjutama end enne ülikooli astumist õppekavu lugema, et teada saada, kes neist pärast lõpetamist võiks saada ning kas just see eriala on ikkagi tõeline kutsumus. «Paljud loevad oma õppekava alles siis, kui hakavad lõpetama, et saada teada, kas kõik lõpetamiseks vajalikud ained on läbitud.»

2009. aasta sügiseks lähevad kõik Eesti kõrgkoolid täielikult üle Euroopa ainepunktisüsteemile (ECTS). «Vana ainepunktisüsteem (AP) kaob ära, see on suur muutus,» märkis Hendrikson. Kuigi praegugi näeb õppeinfo-süsteemis kõrvuti aine mahu arvestust nii AP-s kui ka ECTS-s, peavad programmijuhid muutma kõik punktid ECTS-s täisarvudeks.

Suurim probleem, mis takistab Bologna protsessi eesmärkide täitmist, sh välismaal õppimas käimist ning magistrihariduse omandamist, on aga tudengite sotsiaalsete garantiide puudus.

Seda ei saa Bologna protsessiga lahendada, sest sotsiaalne dimensioon on iga riigi siseasi, selgitas Sits.

Magistritöö maht võib väheneda

Ülikooli nõukogu otsustas veebruari istungil muuta õppekava statuuti sellisel kujul, et magistritöö miinimummaht oleks vastavuses kõrgharidusstandardiga.

Seni oli sätestatud, et magistriõpe võib lõppeda 20-aine-punktilise (AP) magistritööga või kokku 10-aine-punktilise (5+5) magistrieksamiga. Enamik õppekavu sisaldab aga ka magistritöö koostamisega

seotud õppeaineid nagu magistriseminar (4–6 AP), teadustöö metodoloogia (enamasti 2 AP), (uurijaseminar 6 AP) jms, nii et kokkuvõttes võib magistritöö koostamisega seotud ainete maht moodustada 80-aine-punktilisest õppekavast ligi 40 AP.

Edaspidi on magistritöö mahuna sõnastatud «vähemalt 10 ainepunkti», mis annab siiski võimaluse panna õppekavasse ka edaspidi 20-aine-punktilised magistritööd.

Helgi Põllo läks ülikoolitarku- sega Hiiumaale tagasi

Foto: Urmas Liit

Põllo käes on Ungern-Sternbergide hõbekann, mille muuseum ostis ning mille tõepärasuse selgitamisega nägid museoloogid pikalt vaeva. Baltisaksa aadlisuguvõsa Ungern-Sternberg etendas Hiiumaa ajaloo tähtsat rolli.

«ÜLIKOOLIAJAST ON USKUMATUID MÄLESTUSI.» PÄLSONI ÜHIKA KORRUSEVANEMANA OLİ PRAEGUNE HIIUMAA MUUSEUMI PEAVARAHOIDJA HELGI PÕLLO KORDUVALT UMBELÄINUD TORUDES KÜÜNARNUKINI SEES.

Sigrid Sõerunurk

sigrid.soerunurk@ut.ee

Kui Hiiumaalt pärit Põllo 17-aastase neiuna 1970. aastate alguses Tartus bussist maha astus, et ülikooli sisseastumiskatsetele minna, võttis ta tundmatu linnas esitsa suuna Annelinna poole. «Sõbralike ini-

meste abiga sai peahoone leitud ja sisseastumiseksamid võisid alata,» meenutab ta.

«Kuigi kaalusin muidki võimalusi, oli minu ettekujutuses sel ajal ainukeseks päris ülikooliks ja seega ka parimaks valikuks Tartu Riiklik Ülikool.»

Põllo esimeseks valikuks oli inglise keel ja kirjandus, ent

viimasel hetkel otsustas ta ajaloo kasuks. Tegelikult oli ja on ta terve senise elu selles suunas liikunud. Nimelt naasis Põllo kohe pärast ülikooli lõpetamist Hiiumaale, kus tal tänavu möödub sealse turismi- ja kultuurielu edendamisest 30 aastat.

Juba noorena huvitus Põllo sellest, mis on olnud ja toimunud

enne teda ja tema aega. Ta käis kodu-uurimise ringis, rajas kooli-muuseumi, küsitles eakaid inimesi, joonistas vanadelt hoonetelt igasuguseid märke ja aastaarve üles ning korraldas väiksematele külastele telklaagrit ja kultuurimatku.

Ülikooli sisseastumiskatsetelt mäletab Põllo siiani dekaani sõnu: «Ärge arvake, et teie head tulemused Hiiu maal siin midagi tähendavad.»

Ülikooli rebaseaastal sai loenguruume mööda Tartut joostes taga otsitud. «Tõeliselt hea treening, soovitan kõigile.»

ELUAEGSED SÕBRAD

Ülikooli teisel aastal hakkas Põllo eri tudengiühendustes kaasa lööma, nii et vabu õhtuid enam polnud. Peale naiskooi proovide käis ta mägitatkakoolis, väravapallis, peotantsukursustel, toimetas ajalooringis ning teinekord tegi ka mõne tööotsa. Eriti hea sõnaga meenutab Põllo naiskooi, mis oli temale justki korporatsiooniks oma mütside, kostüümide, lipu ja märgiga, peamiselt aga rituaalide ja eluaegsete sõprussidemetega.

Laulukooriga rändas Põllo läbi nii Eestimaa kui ka mitmed tollased liiduvabariigid. «Isegi Siberis käisime. Mina lausa kaks korda.»

Põllo tõstab veel esile haruldase võimaluse osaleda Dagestani ekspeditsioonil ja elada-töötada kolm nädalat koos tollases Leningradis etnograafiat õppivate välismaa tudengitega.

Seltsielu oli ülikoolis kirev. Viis aastat elamist vanas Pälsoni ühikas jättis kustumatuid mälestusi.

«Seal oli ikka tõeline ühiselu,» meenutab Põllo. Toad olid tihedalt

Foto: erakogu

Hiiu maal käsitöö- ja omatoodangu laat 2005. aasta suvel. Peateema oli rahvariie, mida Helgi Põllo (vasakul) laadal tutvustas. Põllo ise kannab Reigi rahvariideid, Reigi triibud ääristavad ka artiklit.

rahvast täis ning suur osa ühistegevusest käis koridorides – seal tehti teatrit, filmi, kurameeriti jne. «Just sellest ajast pärinevad ka mu parimad sõbrad, keda võib alati usaldada.»

Võrreldes praeguse ajaga oli toonastel tudengitel väga vähe võimalusi ise aineid valida, mistõttu tuli ajalootudengitel kohustuslikus korras näiteks meditsiini õppida. «Kohati oli see halenaljakas. Tulevased arhivaarid lahkamise juures omaenese minestamist ootamas,» kirjeldab Põllo muiates.

Meelde jäävamatest õppejõududest tõstab praegune Hiiu muuseumi peavarahoidja esile Sulev Vahtret, Helmut Piirimäed, Märt Tänavat ja Tõnu Luike.

Ülikooliaega jäävad ka Põllo elus suurima vabaduse ja sügavaima üksinduse tundmine, ent töö, mida ta terve elu on teinud, polnuks ilma ülikoolita võimalik, on ta kindel.

Põllo nendib, et karjäär väga otseses tähenduses ei ole teda eriti

kõitnud, pigem enese areng ja maailmast teadasaamine. «Ülikool avas teadmise, et maailma võimalused avarduvad su oma tahete jõul. Oskad vaid tahta. Just neid tahtmise suundi aitaski ülikool näha ja leida.»

NÄEB TÖÖ VILJU

Võrreldes praegust ülikooli oma tudengipõlvaeagsega märgib Põllo, et erinevused olenevad olukordadest. «Nii nagu kogu elu, on ka tänane ülikool rohkem individuaalset. Tänapäeva tudengitel on vilistlase hinnangul sotsiaalne surve suurem. Samas on suuremad ka võimalused, kas või välismaal õppimiseks.

«Kuid Tartu vaim jääb Tartu vaimuks. See õhustik ja inimesed mulle meeldisid ja meeldivad tänini. Eriti tugev Tartu tunne tuleb peale sügiseti. Selline Boldino sügise kihk kihutab takka,» märgib Põllo naeratades.

Kuigi Põllole pakuti ülikooli lõpetades (1979) tööd Tartus ja

Leningradis, ei kaalunud Hiiu-
maad miski üles. «Pidin isegi
võitlema, et sinna töökohta saada.
Välja võitlesin.» Oma lõputöögi
tegi Põllo Hiiumaa rahvariietest.

Hiiumaa on lasknud Põllol te-
geleda asjadega, mis talle tõeliselt
meeldivad. «Samas olen elanud
kiiret ja mitmekülgset elu toredate
inimeste keskel ja rahulikus mil-
jões. Ma ei ole pidanud midagi
edendama, kõik on kulgenud
iseenesest.»

Põllot rõõmustab, et ta on
hakanud nägema oma töö vilju.
«Olen tahtnud, et hiidlased
väärtustaksid oma saart, ajalugu
ja kombeid. Oskaksid olla uhked
nende teadmiste üle. Seda on
mürgata.»

KIIRE SAAREELU

Samas ei ole Põllo oma tegevust
Hiiumaaga piiritlenud. Tema hobi
ja töö on võimaldanud tal palju
reisida. Teistest eredamalt seisab
tal meeles esimene reis väljapoole
Nõukogude Liitu – 1982. aastal
Türki. Oma maailmatunnetuse
hindas Põllo ümber pärast Keenia
reisi, Euroopast täiesti teistsugust
mõtteviisi nägi Jeju saarel Lõuna-
Koreas.

Üks kõige kogemusterikkamaid
reise oli aga üksinda ja praktiliselt
rahatuna 1987. aastal läbi Mur-
manski ja vana Soomaa Põhja-
Norrasse.

Siiani on Põllo juured tugevalt
Hiiumaal, kus elutempo on kohati
kiirempi kui mandril, sest tuleb
teha nii põhitööd muuseumis, aeg-
ajalt ka giiditööd, peale selle on
igasugused lühiajalised projektid.
Mõni aeg tagas pidas Põllo Vesi-
gari puhkemaja, mis on Hiiumaal

tunnustatud majutuskohaks ning
kus on teiste hulgas ööbinud ka
president Lennart Meri.

Põllo nendib, et sageli on ikka
pigem kiire, aga kiirustada tuleb
mõistlikult ja tegeleda ainult selle-

ga, mis huvi pakub.

«Mõne inimese kiire elu on
lähemal vaatamisel siiski vaid
kiiruse mängimine ja tegemata
jätmisele õigustuse otsimine,» on
museoloog Põllo kindel. (T)

PIRET ÖUNAPUU

Helgi Põllo kursusekaaslane ja
sõber, Eesti Rahva Muuseumi
teadur-kuraator

Me läksime 1980. aastal
Tartust Hiiumaale Helgile
pulma, aga ei teadnud täp-
selt, kus pulmad toimuvad.
Astusime Kärddlas bussist
maha ja küsisime teed esi-
meselt vastutulijalt, et äkki
ta teab. Silmapilkselt tea-
diski, juhatas meid täpselt
kohale! Hiiumaal oskavad
kõik juhatada, kus Helgi
parasjagu asub ja töötab.
Tema visa uudishimu asjade
algse olemuseni jõuda on
teinud temast oma ametis
tõelise korüfee. Ta on tun-
tud kogu Eesti muuseumi-
maailmas ja tal on seal ka
tuhat ametit. Kindlasti ei ole
Eestis muuseumitöötajat,
kes ei teaks Helgit.

Kui on vaja tutvustada Hiiu-
maad, teeb seda tavaliselt
Helgi, tehes saarel tänu-
väärset giiditööd ning olles
sealse kultuurielu edendaja.
Olulisem Helgi töö puhul
on siiski tema töö Hiiumaa
muuseumis. Aastakümneid
Hiiumaa muuseumi peava-
rahoidjana on tal näiteks
kindlasti parim ülevaade

maailmas hiidlaste rahva-
riietest.

Helgi on väga hoolitsev, oli
seda juba ülikooliajal. Mina
armastasin ülikooliajal kaua
magada ning Helgi ajas
mind nii üles, et pani mulle
šokolaadikommi suhu.

Pärast ülikooli lõppu käisi-
me mitmekesi Karjalas. Me
naersime rongis nii kohu-
taval, et meid taheti maha
tõsta. Neid inimesi on väga
vähe, kellega võib tohutult
ja südamest naerda.

Suvel pärast ülikooli lõpe-
tamist käisime ka Helgiga
kahekesi jalgsi ümber
Eestimaa. Mina suitsetasin
toona. Alati kui puhkami-
seks maha istusime ja mina
hakkasin suitsetama, sain
Helgilt selle halva harjumu-
se eest lõputult manitseda.

Helgi on ka natuke va-
namoodne, ta väärtustab
vanu asju. Ta on väga
tubli heegeldaja, heegeldab
taskurättidele imepeenikesi
pitse. Helgi tahab ka siia-
maani, et me kirjutaksime
korralikke kirju. Mitte nii, et
istud arvuti taga ja suts ja
valmis.

See, et Helgi pärast ülikooli
Hiiumaale tagasi läks, on
Hiiumaa õnn ja rõõm. (T)

Tippkeskus innustab teadlasi taksoni- ehk erialadeüleselt mõtlema

BIOLOOGILISE MITMEKESISUSE TIPPKESKUSES (FIBIR EHK FRONTIERS IN BIODIVERSITY RESEARCH) PÜÜAVAD BOTAANIKUD, ZOOLOOGID, MÜKOLOOGID, ÖKOLOOGID JA ÖKOFÜSIOLOOGID ÜHISELT LÄHENEDA ELU MITMEKESISUSE ERI ASPEKTIDELE.

Foto: Vello Liiv

Globalne metsaseente DNA-andmebaas asub loodusmuuseumi serveris aadressil unite.ut.ee. Pildil on tamme-
kivipuraviku (*Boletus luridus*) viljakehad ja ajakirja esikaanel (foto autor Leho Tedersoo) sama seeneliigi moo-
dustatud mükoriisa ehk seeneniidistik tammejuurtel, mille vahendusel saab tamm mullast toitained.

Aija Sakova

aija.sakova@ut.ee

Mükoloogia professor Urmas Kõljalg loodab, et kui luuakse üks suur ülemaailmne liikide DNA-andmebaas, siis jäetakse metsaseente osa just nende uurimiserühmale täita. «Meie oleme selle teemaga tegelenud juba kümmekond aastat ning suur osa meie globaalsest DNA-põhisest seenemäärajast on praegugi veebist leitav ja laialdaselt tsiteeritud,» ütles Kõljalg.

Globaalne standardgeenil põhinev seenemääraja on muidugi ainult üks projekt, millega bioloogilise mitmekesisuse tippkeskuse egiidi all töötavad teadlased tegelevad. Samas on seente kogumise ja määramisega ning selle põhjal DNA-andmebaasi koostamisega Tartu tegeletud juba kümmekond aastat. Just nüüd on aga lootust, et oma andmepank suudetakse liita ülemaailmse liikide DNA-andmebaasiga.

Loodusmuuseumi direktor ja mükoloogia professor Urmas Kõljalg selgitas veenvalt, kuidas varsti enam kuidagi selliste liikide DNA-andmebaasideta läbi ei saa, sest kogu elusloodust peab olema võimalik identifitseerida standardgeeni järjestuse põhjal.

«Kui võtta näiteks sada grammi kaaluv mullaproov, milles leidub sadu liike, on ainus mõistlik võimalus neid DNA abil määrata. Või võtame näiteks tolli, kuhu saabub suur laadung lilli. Kiiresti on vaja teada, kas taimedel esinevad putukad, seened vm organismid on ohtlikud või mitte.

DNA abil on nende määramine kiireim ja täpsem meetod.»

Samuti tõi Kõljalg näiteks avaturud, kus võidakse kõrvuti müüa väga sarnaseid kalu, millest üks on kallis ja haruldane, kõrvalolev sõsarliik aga kordades odavam. Sel juhul saaks samuti DNA-proovi abil kiiresti selgitada, mis on mis.

USALDUSVÄÄRNE ANDMEPANK

Aadressilt unite.ut.ee leitav mükoriisat moodustavate metsaseente määraja loodab hõlmata seeni üle terve maailma. Seente all ei tule mõista ainult silmaga nähtavaid viljakehi, nagu tavainimene harjunud on, vaid ka puude või teiste taimede juurtes elutsevaid mikroorganisme. Sest ligikaudu 90% uuritud taimeliikidel on vastastik kasulik kooselu juurtes elavate seentega. «Nii ei omanda taimejuured toitaineid otse mullast, vaid valdavalt seeneniitide vahendusel,» selgitas Kõljalg.

Selline globaalne seenemääraja on Kõjala sõnul maailmas sisuliselt esimene. «Selleks, et luua taolist andmebaasi, on vaja kõrgelt koolitatud taksonoome, kes suudavad metsas seeneliikide viljakehi leida ja määrata. Meie andmepanga kvaliteet ongi peamiselt tagatud sellega, et meil on taksonoomid, kes määravad viljakehade abil seene ja võtavad neilt ühtlasi ka DNA-proovi.»

Nii on kõik viljakehad Kõjala sõnutsi ka herbaariumites säilitatud ja vajaduse korral saab määranguid üle kontrollida või võtta uue DNA-proovi. Kuna andmebaasil on aga kaasautoreid

BIOLOOGILISE MITMEKESISUSE TIPPKESKUS

- FIBIR on üks kuuest Tüga seotud tippkeskusest.
- FIBIRi rahastamine programmiperioodiks 2007–2013 on 67,91 miljonit krooni.
- Tippkeskuse tööd juhib professor Martin Zobel, tegevjuht on Edgar Karofeld ja haridus- ja teavitustegevuse koordinaator on Ivar Puura.
- FIBIR ühendab viit sihtfinantseeritavat teadusteemat.
- Keskuse neli tegevussuunda on:
 - bioloogilise mitmekesisuse makroökoloogia (juhib Meelis Pärtel),
 - fülogeneetiline võrdlev ökoloogia (Toomas Tammaru),
 - koevolutioon, ökoloogilised interaktsioonid ja bioloogiline mitmekesisus (Raivo Mänd, Urmas Kõljalg),
 - looduskaitsebioloogia (Asko Lõhmus).
- Kodulehekülg asub aadressil fibir.ut.struktuur.ee.

juba kahesaja ringis ja mitmetest riikidest, siis ei asu muidugi kõik eksemplarid füüsiliselt Tartus, vaid seal, kus konkreetne uurija need on määranud.

Praeguseks on andmebaasis, mis on kättesaadav olnud juba kuus aastat, 1192 seeneliiki

ning 2752 sekvensi ehk siis ühe konkreetse indiviidi standard-geeni järjestust. Seni on sinna lisatud peamiselt Eesti ja Põhja-Euroopa liike, kuid kuna Kõljala juhendatavad doktorandid, nagu ka mitmed järel doktorid, uurivad seente ja puude koevolutsiooni globaalselt, täieneb andmepank jõudsalt.

VEEBIPÕHINE OSKUSSÕNASTIK

Kindel on see, et juba praeguseks on andmebaasi palju tsiteeritud, seda ka näiteks Jaapanis ja Ameerikas. «Seda isegi juhtudel, kui uuritakse kohalikke puujuurte sümbionte. Kõigepealt tuginevad nad meie andmepangale ja siis alles teistele allikatele,» kinnitas Kõljalg.

Teine põnev ning ambitsiooniks projekt, mis samuti asub

loodusmuuseumi serveris, on elurikkuse ehk bioloogilise mitmekesisuse oskussõnastiku loomine. Bioloogilise mitmekesisuse võib Kõljala sõnul jagada üldjoontes kolmeks komponendiks: geneetiline, ökoloogiline ja taksonoomiline mitmekesisus. «Tahame kõik need valdkonnad katta eestikeelse terminoloogiaga.»

Bioloogiline mitmekesisus ehk elurikkus ehk liigiline mitmekesisus ise on tippkeskuse juhi professor Martin Zobel sõnul aga sama fundamentaalne nagu õnn või armastus ja seepärast on seda raske defineerida. «Sisuliselt tähendabki see mitmekesisust, mis elus valitseb,» selgitas ta.

Kõljala juhitava töörühma eesmärk on välja töötada elurikkust puudutavad eestikeelsed terminid koos seletuste ning ingliskeelsete vastetega. «Termineid tuleb luua, mitte ainult kokku korjata. Neid tihti peale ei olegi veel eesti keeles, kuna mõned uurimisvaldkonnad on arenenud nii kiiresti. Eestikeelsete mõisteteta on aga raske koostada õppematerjale.»

Seni on sisuliseks kaastööks Kõljala sõnutsi nõusoleku andnud taksonoom Erast Parmasto ja geneetik Mart Viikmaa, lisanduvad ka ökoloogid professor Kristjan Zobel ja vastne doktor Lauri Laanisto.

«Oskussõnastiku esimene versioon avalikustatakse ilmselt käesoleval aastal, selleks peab aga andmebaasis olema piisaval hulgal märksõnu koos seletuse ja ingliskeelse vastega. Kümne märksõnaga ju sõnastikku ei tee,» rääkis Kõljalg. Edaspidi tuleb tema sõnul ilmselt ka avalik

liides, kus inimesed saavad esitada termine kohta oma märkusi. «Asja mõte on laiema spetsialistide ringi kaasamine, umbes nii nagu vikipeediaski.»

KESKKOND VS EVOLUTSIOON

Uhkust võib tippkeskuse juht, professor Martin Zobel tunda ka oma kunagise doktorandi, nüüdse botaanika professori Meelis Pärteli üle, kes pälvis hiljuti geo- ja bioteadustes riikliku teaduspreemia oma tööde tsükli «Makroökoloogilised protsessid eluslooduse mitmekesisuse mõjutajana» eest.

«Meelis Pärteli uurimistöödel võib olla murranguline, suisa paradigmaatiline väärtus,» selgitas Zobel. «Kui traditsiooniliselt uurivad ökoloogid liikide ja mitmekesisuse seost keskkonnaga, ehk kuidas keskkond mõjutab liike ja mitmekesisust, siis see suund, mida me püüame juurutada ja milles Meelis Pärtel on esirinnas, näitab, et senised traditsioonilised arusaamad ilmselt ei kehti.»

Zobeli sõnul püüavad nad vaadata keskkonna ja liigilise mitmekesisuse seoseid globaalselt. Teisisõnu tõstatada küsimuse, kas samad seosed, mida on võimalik leida Eestis, kehtivad ka mujal maailmas.

«Kui nad kõikjal kehtiksid, siis saaks neid tööpoolest seletada organismi füsioloogia abil. Aga ilmneb, et paljudel juhtudel need seaduspärasused ei kehti globaalselt, vaid ainult teatud piirkondades. Ning see on suhteliselt uus leid.»

Foto: Andres Tennus

Professor Urmas Kõljala (vasakul) juhendatav doktorant Sergei Põlme tegeleb seente ja puude koevolutsiooni uurimisega globaalselt, konkreetsemalt huvitavad teda lepa juurtel elutsevad seened.

Foto: Andres Tennus

Kunagist juhendajat ja juhendatavat, taimeökoloogia professorit Martin Zobelit (vasakul) ja botaanika professorit Meelis Pärtelit seovad praegugi ühised uurimishuvid. Kui 1998. aastal sai Meelis Pärtel riikliku teaduspreemia professor Martin Zobeli uurimisrühma liikmena, siis sel aastal on ta ise osutunud laureadiks.

Zobeli sõnul on maailmas vaid paar uurimisrühma, kes niimoodi on üldse probleeme vaadanud ja Meelis Pärtel on nende seas kindlasti pioneer.

Leid näitab tema sõnutsi just seda, et tegemist ei olegi funktsionaalse seose, vaid hoopis liikide evolutsioonilise ajaloo peegeldusega. «Selline avastus on muidugi fundamentaalne ning võib liigutada isegi tõesid, mida üliõpilastele üldökoloogia loengus õpetatakse või mida tulevikus õpikutest loetakse.

Traditsiooniliselt on ju alati vaadatud keskkonda ja organismi koos ühel ajahetkel kindlas kohas, kuid nüüd selgub, et organismi ja keskkonna seos peegeldab hoopis organismi ajalugu,» võttis Zobel kokku.

Eialgu on tema sõnul tegemist siiski küllalt värske mõtete-ga, mis vajavad veel kinnitust reaalsete andmetega ning millele loodetakse maailma teadusüldsuse heakskiitu. Idee kui selline on maailma teadusareenil olnud nüüdseks ligi seitse aastat, sest

Pärtel avaldas selle esmakordselt 2002. aastal.

TAKSONIÜLESUS KUI LISAVÄÄRTUS

Peamine märksõna, mida Zobel tippkeskuse loomisega seotud muutustest rääkides välja toob, on taksoni- ehk erialadeülesus. Tema sõnul on bioloogia paratamatult killustunud ja igaüks uurib peamiselt ikka ainult oma lõiku. Selline kapseldumine on sageli kinni just erialases kompetentsuses ja meetodite valdamises, aga

Foto: Martin Zobel

Taimeökoloogid teadur Maarja Öpik (vasakult), doktorant Annika Uibopuu ja vanemteadur Mari Moora rajavad välieksperimenti Koeru salumetsas Kesk-Eestis. Pildil näha olevate metallrõngastega tähistatakse proovilappe, kus uuritakse metsa taimeliikide regeneratsiooni, mis sõltub sümbiontsete mükoriisaseente olemasolust või puudumisest.

mingil määral ka mõtlemises ja ressursides.

«Selliseid taksoniüleseid uurimisrühmi on maailmas vähe, killustatus kummitab kõiki. Tippkeskus, mis ühendab eri liigirühmadega tegelevaid meeskondi, on väga kõva sõna ja see on kindlasti suur lisaväärtus kõigile,» on Zobel kindel.

Taksoniülesuse kõrval on tippkeskuse teiseks oluliseks märksõnaks «nähtamatu nägemine» ehk teisisõnu selle osa looduse uurimine ja määratlemine, mida on raske näha isegi mikroskoobiga ja mida saab uurida ainult DNA abil. Nii nagu näiteks mükoloogidki tuvas-tavad teatud puujuurtes elutsevaid seeneliike just DNA abil.

«Teaduse ja tehnoloogia areng on just praegu jõudnud sinna, et vastav tehnoloogia on olemas. Tippkeskuse abil saame välja arendada oma laboratoorse baasi ning võtta tööle ka spetsialistid, sest tänapäevane labor ei tähenda ainult riistvara, vaid ka tugiteenust ehk inimesi,» selgitas Zobel. Ruumidega jääb neil tema sõnul

ikkagi kitsaks, aga vähemalt mingi osa teadlasi saab kolida uude valmivasse keemiahoonesse.

MIS SAAB PÄRAST 2013. AASTAT?

Zobel loodab, et nende tippkeskuse töörühmade baasil kujuneb TÜ ökoloogia ja maateaduste instituudist maailmas hästi tuntud rahvusvaheline keskus, mis on jätkusuutlik ja võimeline hankima piisavalt uurimist raha ka tulevikus. «Meil võiks olla, nagu igas normaalses maailmas tippkollektiivis, rohkem välismaiseid uurijaid, kes tulevad ja lähevad. Selleks kõigeks on meil seni lihtsalt nappinud vahendeid.»

Zobel tahaks oma sõnutsi Tartu positsiooni maailmas kindlustada ning siinsete uurijate tööd nähtavamaks teha. Ta tahaks, et instituut kujuneks Eesti teadlaste ajupotentsiaalile vastavaks.

Veel näeks ta hea meelega, et ideed, mille nimel tema ja teised uurijad töötavad, kõlaksid Eesti ühiskonnas palju rohkem kui praegu.

«Sest olgem ausad – kui Eesti iseseisvuse tekkimise aegu oli keskkonna teema igapäevase meeles ja huulil (keskkonnaliikumised, fosforiidiisoda), siis iseseisvuse ajal ja majandusbuumi oludes on see suhteliselt marginaliseerunud. Alustades ühiskondlikust arvamusest, sellest, kuidas noored oma eriala valivad, ja lõpetades sellega, mis toimub meil maade ja looduskaitse objektidega.» Zobel loodab, et nad suudavad ühiskondlikku mõtlemist mõjutada positiivses suunas. ①

Kõiki liike võrdselt hästi kaitsta on raske

Ehkki tippkeskuse teadlastel on üldjuhul olemas oskusteave, kuidas loodust parimal viisil kaitsta ja majandada, ei jõua see alati õigel ajal õigetes ametitesse. Martin Zobeli sõnul on teadlased (nagu ka ametnikud) sageli lihtsalt liiga koormatud oma igapäevategevustega, et piisavalt üksteisega suhelda.

Vanemteadur Asko Lõhmuse sõnul ongi tippkeskuse looduskaitsebioloogia suuna eesmärk edendada n-ö ametnikele mõistetavat ning teaduslike argumentidega põhjendatud keskkonnakaitse «keelt», sest paraku on Eesti maakasutus ja keskkonnamõjude ohjamine endiselt pigem arvamuse- kui teadmistepõhised.

«Teadustööga on see häda, et see võtab aastaid aega, mistõttu tuleks riigi jaoks olulisi uuringuid pidevalt tulevikku vaadates riiklikult määratleda ja jõudumööda ka teha,» tõdes Lõhmus. Samuti puudub tema sõnul Eestis rakendusuuringute rahastamise mehhanism.

Lõhmuse sõnul keskendub tema ja kolleegide teadustöö peamiselt inimtegevuse tagajärjel ohtu sattunud koosluste ja liikide käekäigule, nende välja-vaadetele ja taastamisele. Kuna tööpõld on väga lai, siis püüavad

nad tagada looduskaitseuuringute pädevuse ja valmisoleku kõigi põhiliste meetodite ja elustikurühmade puhul, et kasutada neid paindlikult erinevate praktiliste ülesannete lahendamiseks.

«Näiteks teame enam-vähem, kuidas hinnata mõne ohustatud linnuliigi väheste isendite tervist ja seeläbi kogu asurkonna väljavaateid. Nüüd katsetame samast loogikast lähtuvaid meetodeid näiteks haruldaste samblike tervise hindamiseks,» selgitas Lõhmus.

Peale selle huvitab looduskaitsebiolooge, miks mõjub inimtegevus samas kohas erinevalt eri liigirühmadele. «Kaitsealad ja mitmed säästva majandamise põhimõtted on kujundatud lindude ja soontaimede uuringute põhjal, aga paljudel juhtudel on teiste liigirühmade mitmekesisus seotud hoopis teistsuguste tingimustega.» Sel juhul, nende erinevuste mehhanisme tundmata, on aga Lõhmuse sõnutsi väga raske elurikkust tervikuna hoida ja kaitsta.

Peale selle peavad looduskaitsebioloogid Lõhmuse sõnul suutma anda põhjendatud juhi-seid selle kohta, milliseid liike ja kooslusi tuleb inimtegevuse keskkonnamõju hindamiseks seirata, seda eriti oludes, kus rahalisi vahendeid napib. ②

Terve mõistusega itaallane Eestis

Francesco Mari

Tudeng Itaaliast Ferrara ülikoolist, õppis Tartu Ülikoolis vahetusüliõpilasena 2007. aastal.

Ma ei oska tõesti seletada, kuidas ja miks ma tegin otsuse veeta oma Erasmuse-poolaasta Eesti suuruselt teises linnas, mis minu jaoks on tegelikult väikelinn. Ma lihtsalt teadsin kuidagi, et see on minu jaoks õige koht ja järgisin oma kõhutunnet.

Kuna tegu oli ebahariliku sihtkohaga, olin väga uudishimulik ja kõigile uutele kogemustele rõõmuga avatud. Eesti on vähemalt itaallastele ebaharilik, mu kaasmaalased kipuvad arvama, et ükski terve mõistusega inimene ei tuleks kunagi siia. Miks peaks ki keegi tulema riiki, kus suurem osa aega aastast on külm ja pole isegi korralikke aknaluuke, et öösiti korralikult magada saaks?

Noh, mina igatahes tulin

KÕIK, MIDA MA VEEBRUARIST JUULINI EESTIS NÄGIN, OLİ MINU JAKS MAAGILINE JA EKSOOTILINE – TUNDSIN, ET SELLES MAAILMAS OLEMINA ON TÕELINE PRIVILEEG.

Eestisse ja nii ka paljud teised. Ja vähemalt enda arvates on mu mõistusega kõik korras.

KÜLM EHMATAS

Üks põhilisi asju, miks ma tahtsin Eestisse tulla, oli see, et tahtsin näha asju hoopis teises valguses kui kodus. Ma tahtsin kogeda midagi hoopis teistsugust, kui see, millega ma Itaalias harjunud olen. Vaatepunkti nihutamine ja teistsuguste kogemuste saamine on üks parimaid asju, mida inimene enda ja oma elu jaoks soovida võib ja mul on hea meel, et see on tänapäeval tudengite jaoks kõikvõimalike tudengivahetusprogrammidega täiesti võimalik.

Esimene kokkupuude Eestiga oli muidugi veidi šokeeriv. Ja see oli tegelikult hea, sest ma tulin ilma igasuguste eelarvamusteta. Mul polnud enne kohale saabumist õrna aimugi, mida oodata. Kõik, mida ma veebruarist juulini Eestis nägin, oli minu jaoks maagiline ja eksootiline – tundsin, et sellises maailmas olemine on tõeline privileeg.

Üks esimesi asju, mida ma enda jaoks välismaal elades õppisin, puudutas välistudengeid. Kõige uudishimulikumad, avatud ja energilised inimesed on tudengid, kes sõidavad üle maailma ühte kohta, et koos

Foto: erakogu

elada ja teistega oma kultuuri ja elu jagada.

Kõigepealt tabas mind muidugi kogu selle lume, karmi talve ja usumatult madalate kraadide tõttu nii füüsiline kui ka mentaalne šokk. Mõtlesin, et pagan, KUI külmaks ikka mõnes kohas minna võib! Aga kui sellest üle sain, leidsin õige erasmuslase meeleolu ja avastasin, et see programm on tõsiselt hästi organiseeritud.

ABI SAAB ALATI

Töö, mida teeb Tartu Ülikool selleks, et igal välistudengil oleks *alma mater*'is hea olla, avaldab tõesti muljet. Ülikool korraldas näiteks kogu meie majutuse – selliseid asju juhtub minu kodumaal väga harva, sest Itaalias peavad nii kohalikud kui ka välistudengid täiesti omal käel hakkama saama.

Meil kõigil oli tunne, nagu

oleksime kauaoodatud ja erilised külalised. Seda nii ülikooli, kaastudengite kui ka tuutori poolt. Tuutori abi kõikvõimalike probleemide lahendamisel, mis välistudengitel Eestis tekkisid, oli tõesti muljetavaldav. See Tartu Ülikooli süsteem on ka-destamisväärne. Abi saab alati ja seda annavad noored ja toredad inimesed.

MAAGILINE TARTU

Tartu linn on samuti väga äge. Ma julgen isegi öelda, et see on tudengivahetuseks ideaalne koht. Nii palju, kui ma teada sain, on Tartu ja Eesti kultuur läbi sajandite arenenud tänu sellele, et sellesse on panustanud eri kultuurid ja rahvused. Päris tihti oli endal samuti tunne, et meil on oma roll Tartu linna ja kultuuri kujundamisel. Et need saavad välistudengite panuse võrra rikkamaks.

Teiste välistudengitega oli mul väga eriline suhe. Me elasime mõnes mõttes nagu kommuunis, aga samas oli tunne nagu kodus. Nagu me oleks kõik koos loonud mingi omaette maailma, kuhu me kõik sobisime.

Eri kultuuride ja elude ristumine ja kõik see, mis sellest välja tulla võib, on väga huvitav. Ma usun, et kuna meid oli nii paljudest eri riikidest ja eri taustaga, siis kõigi välistudengite elu sai sellest kogemusest palju rikkamaks kui enne.

Kohal, kus sellised asjad toimuvad, meie jaoks siis Tartul, lihtsalt peab olema oma maailm. Tartust sai nii minu kui ka paljude teiste kodu ja osa meie eludest on ikka veel siin. ☺

Foto: Aldo Luud/Õhtuleht/Scanpix

Keelumärk lumehunnikus ütleks igale «terve mõistusega» itaallasele, et Eesti ei ole õige riik, kuhu õppima tulla. Francesco Mari aga oma Tartus veedetud aega ei kahetse ja peab siit saadud kogemust ja sõpru siiani hea sõnaga meele.

DENISS RUTŠEIKOV: välismaalas- tega tutvudes ütlen alati «I'm Estonian»

TÜ VILISTLANE DENISS RUTŠEIKOV, KES ON TÖÖTANUD MITMETES EUROOPA RIIKIDES, AGA KA KASAHSTANIS, LEIAB, ET EESTLASED EI TOHIKS VENELASI KUI «PROBLEEMI» VÄLTIDA.

Aiija Sakova

aiija.sakova@ut.ee

Sa lõpetasid 2005. aastal TÜ meedia ja kommunikatsiooni eriala ning oled pärast seda töötanud ja elanud peale Eesti veel ka Saksamaal, Horvaatias, Kasahstanis ja Norras. Mis on sind sundinud nii palju ringi liikuma?

18.–19. sajandi Inglismaa aristokraatlikest peredest pärit noormehed, kes õppisid diplomaatideks või poliitikuteks, pidid oma põhihariduse järel minema paariks aastaks Euroopa eri riikidesse, et lihvida oma keeleoskust ja mõista

paremini maailma. Muidu ei oleks neist saanud riigimehi.

Sarnane põhimõte on ka minul. Selleks et saavutada väljapaistvaid tulemusi, ei piisa vaid tuttavast koolipingist, raamatukogust või kontorist. Tuleb avada ennast väljakutsetele, sest alles siis saab selgeks, milleks sa võimeline oled või millistest teadmistest on puudu.

Mind huvitab, mismoodi maailm toimib, mismoodi inimesed mõtlevad ja milline on minu koht selles maailmas.

Kasahstani läksid AIESECI presidendina, hiljem töötasid

ka Kasahstani avalike suhete assotsiatsiooni juhatajana. Mida sa Kasahstanis õieti tegid ja nägid?

Tartus õppides liitusin tõepoolest maailma suurima üliõpilasi ja vastseid vilistlasi ühendava organisatsiooniga AIESEC. Üheks suurimaks proovikiviks saigi minu jaoks kandideerimine AIESECI Kasahstani esimeseks presidendiks ja sellele kohale

Foto: 3x erakogu

valituks osutumine. AIESECI esindus oli enne seda küll Kasahstanis olemas, kuid see andis aru Moskvale. Mina läksin sinna looma iseseisvat AIESECI.

Aastaga saime koos väikese, kohalikest noortest koosneva meeskonnaga sealse rahvusliku kontori tööle.

Veel rajasime harukontorid nelja Kasahstani linna, kus peale vaitlusklubide ja valitsusparteide

noorsooühenduste noortel õieti teisi võimalusi eneseteostuseks polegi.

Korraldasime ka mitu suurt konverentsi, aitasime mitmekümnel Kasahstani noorel minna välismaale praktikale ja tööme mitmed välismaa tudengid ja ülikooli vilistlased praktikale Kasahstani.

Kuidas tekkis kontakt Kasahs-

tani avalike suhete assotsiatsiooniga?

Olles esinenud ühel konverentsil, sain jutule riigi ühe suurima PR-agentuuri firmajuhiga, keda huvitas minu kogemus MTÜ käivitamisel. Natuke hiljem tegi ta mulle pakkumise juhtida poole kohaga ka Kasahstani avalike suhete assotsiatsiooni. Selle liikmeteks on riigi suurimad PR-firmad, kuid puuduliku juhtimise

**VENEMAAST ON
TEKKINUD SELLINE PILT,
NAGU TA EI OLEKSKI
«NORMAALNE» RIIK.
SIISKI ON TA RIIK
NAGU IGA TEINEGI,
OMA TUGEVUSTE JA
NÕRKUSTEGA.**

tõttu oli nende väljund tegelikult olematu. Nii saigi minu ülesandeks panna poole aasta jooksul assotsiatsioon tööle ja viia koos kahe assistendiga eduka lõpuni mõned olulised projektid.

**Kuidas (või kellena) sa end
Kasahstanis tundsid?**

See oli väga huvitav tunne. Saksamaal või mujal Kesk-Euroopas oled sa ikka ida-eurooplane ja pead pingutama, et ennast tõestada.

Kasahstanis aga tähendab Eesti Euroopat.

Üldiselt tundsin end seal väga hästi. Vaatamata pajudele sotsiaalsetele probleemidele (korruptsioon, õhu saastatus suurtes linnades, paljude kihtide sotsiaalne kindlustamatus), on inimesed külalislahked ja sallivad, suured linnad on üllatavalt arenenud, loodus on imekaunis ning kultuuride mitmekesisus, mis riiki iseloomustab, on antropoloogilises mõttes äärmiselt huvitav.

**Eestist ida suunas vaadates on
vahel päris suur mure Venemaa
poliitilise olukorra pärast.
Kuidas on Kasahstanis lood
demokraatiaga?**

Kasahstan ei ole Euroopa mõistes kindlasti demokraatlik riik. See on autokraatia, kus

presidendil ja valitsuskabinetil on väga suur võim ning opositsioon on nõrk. President Nazarbaev valitseb riiki juba 1989. aastast. Rääkisin sel teemal ka mitme haritud kasahhiga. Nende arvates on see vähemalt praegu riigi jaoks parim valitsemisviis. Ärme unustame, et erinevalt Eestist oli Kasahstan enne Nõukogude võimu tulekut 1920. aastate algul peamiselt nomaadide hõimudest koosnev moodustis. 70 aasta jooksul tegid kommunistid kõik võimaliku, et suurem osa inimestest ei mõtleks väga palju.

Inimesed suhtuvad üldiselt tõesti väga positiivselt oma presidenti ega ihaldagi endale suuremat otsustamisõigust.

See on seotud ka valitseva asiaatliku mõtteviisiga, mis soosib tugevat liidrit. Majanduslikus ja poliitilises plaanis võtab Kasahstan eeskujuga pigem Singapurist ja Lõuna-Koreast kui Rootsist või Iirimast. Singapur ja Lõuna-Korea olid veel 1950. aastatel vaesuse tasemelt võrreldavad nn Musta Aafrika riikidega. Tugev

autokraatlik võim ning liberaalsed majandusreformid viisid mõlemad «Aasia tiigrid» mõne aastakümnega maailma arenemate riikide sekka. Ja nüüd, alates umbes 1990. aastatest leevendavad need riigid järg-järgult poliitilist režiimi, muutes seda Euroopa mõistes demokraatlikumaks. Sama strateegia (vähemalt nii väidetakse) on ka Kasahstanil.

Kui seda kõike arvesse võtta, siis ma ei arva, et Kasahstan ja temataolised riigid peaksid ilmtingimata võimalikult kiiresti meie mõttes demokraatiaks muutuma. Selline lähenemine on kitsarinnaline ja liiga Euroopa-keskne.

**Nüüd õpid Norra majandus-
koolis. Geograafiline, aga ilm-
selt ka ühiskonnakorralduslik
hüpe on päris suur.**

Norralt on Eestil kindlasti väga palju õppida. Meie liberaalturu põhimõtetel ülesehitatud ühiskond ei soosi mitmes aspektis seda, mille poolest on minu arvates nii edukad Skandinaavia

riigid. Teisisõnu, puudub teatav sotsiaalne usaldus, mida võib nimetada ka ühiskondlikuks kokkuleppeks.

Norras ei tunne sa, et keegi tahaks sind n-ö nõõrida, sa ei eelda kõikjal pettust ning ei pea suhtuma kõigesse usaldamatusega. Samas olen siiski liiga noor, et hinnata, kas Eesti on 18 taasiseseisvuse aasta jooksul selles mõttes oluliselt edasi liikunud, kuid tahaks väga näha Eesti ühiskonda mõnekümne aasta pärast samal tasemel Põhjamaadega.

Mis õpingutesse puutub, siis on väga kasulik saada ühiskonnaõppe järel majandusharidust. Raha valitseb inimkonda, nii kahju kui see ka poleks. Kui ei ole majanduslikku heaolu, siis pole ka kunsti, kultuuri, haiglaid ega koole.

Kas plaanid Eestisse kunagi tagasi tulla?

Eesti on kodumaa ja selleks jääb ta igavesti. Kui vaatan tulevikku, siis püüan leida seoseid enda jaoks eelkõige just Eestiga. Usun, et suudan olla Eestis kasulikum kui mõnes teises riigis.

Kas on midagi, mis sind Eesti ühiskonnaga seoses vaevab?

Olles maailmas siin-seal käinud ning olles kasvanud Petserimaalt pärit vene-setu juurtega perekonnas, tundub mulle, et Eesti ühiskonnas on palju komplekse ja kitsarinnalisust. Need takistavad meil dialoogi ja ühiskondliku kokkuleppe saavutamist. Põlgusega suhtutakse kõigesse ja kõigisse, kes on meist erinevad, olgu need siis moslemid, homod

või venelased.

Eestlased ja venelased elavad paljuskü erinevas maailmas ja kumbki kogukond tervikuna ei vaevu väga, et teise kogukonna mõttemaailma natukenegi mõista. See on ebatervislik riigisisesele õhkkonnale, aga ka ohtlik riigi julgeolekule.

Mis sa arvad, miks on seda eri maailmades elamist nii raske muuta? Kas minevikust ei saaks kuidagi üle?

See on väga raske küsimus.

See on vähemalt osaliselt ka põhjus, miks ma tahan Eestisse tagasi tulla. Sest kui mina ei tule tagasi ja kui seda ei tee veel mitmed teised laiemalt mõtlevad vene taustaga noored, siis jäävadki riiki vaid need, kes ei suuda või ei taha saada Eesti ühiskonna täisväärtuslikeks liikmeteks.

Võib-olla just minu taust annabki mulle optimismi ja usku, et kaks kogukonda saavad moodustada ühtse riigi. Kuid esialgu peaks tekkima selleks tahe. Praegu ma seda veel ei näe.

Eestlased püüavad venelasi ignoreerida, sest nad on «probleem». Psühholoogiast teame, et probleemi eitamine on väga loomulik, kuid pikaajaliselt ei ole see hea lahendus.

Kohalikud venelased on aga sattunud olukorda, mis on tekitanud nendes hulgaliselt komplekse. Sest tingimisi teise sordi inimene ei taha keegi olla. Kui valed ei ole mitte su käitumine ega oskused, vaid su emakeel ja su eesti keele aktsent, siis tekitab see frustratsiooni. Paljudes vene peredes võimendab seda kõike

DENISS RUTŠAIKOV

- Sündinud Valgas 21. juunil 1982.
- 2000. aastal lõpetas kuldmedaliga Valga Vene Gümnaasiumi.
- 2005 lõpetas TÜ meedia ja kommunikatsiooni eriala *cum laude*.
- 2003/2004. õppeaastal täiendas end Bayreuthi ülikoolis Saksamaal.
- 2005. aastal töötas praktikandina Berliinis, uudisteagentuuris Deutsche Welle, pärast seda neli kuud Horvaatias AIESECI asepresidendina.
- Alates maist 2006 oli aasta AIESEC Eesti president ja SA Euroopa Noored koolitaja.
- Juuli 2007 – juuni 2008 oli AIESEC Kasahstani president, alates jaanuarist 2008 ka Kasahstani avalike suhete assotsiatsiooni juhataja.
- Alates 2008. aasta augustist õpib Norras, majanduskõrgkoolis magistriõppes innovatsiooni ja ettevõtlust ning töötab Norra firmas CyberWatercher.
- Denissi blogi asub aadressil denissr.blogspot.com.

vanema põlvkonna igasuguse tahte puudumine midagi muuta.

Mida saaks või võiks teha, et olukord paraneks?

Kohalike venelaste seas korraldatud küsitluste järgi oli kurikuulsa integratsiooniprogrammi (mis juba iseenesest oli paljudele üsna alandav, kuna keegi pidi neid «integreerima») kõige edukam meede nn keeletalu. Vene perest pärit laps elas mitu nädalat ühes Eesti talus ning õppis selle kaudu eesti keelt ja eesti meelt.

Võiksime endilt küsida, et miks ei vaata vene lapsed selliseid filme nagu «Mehed ei nuta» või «Siin me oleme». Miks ei tea eesti lapsed midagi vene filmiklassikast?

Mõlema kogukonna maailm on laias laastus must-valge. Mis ühele on Suur Isamaasõda, on teisele Suur Isamaatragöödia. Mis on ühele Puškini ja Tolstoi kodumaa, on teisele kõige suurem ohuallikas ja vihkamise objekt.

Kuid kas keegi meist tõesti näeb iga päev oma silmadega must-valget maailma? Eitamine ja kritiseerimine on lihtne, kompromisside leidmine ja tähelepanelik kuulamine on palju keerulisem.

Kui me suudaksime saavutada sellisel tasemel ühiskondliku debati ja ulatusliku diskussiooni, siis

suudaksime maailmas olla tõeline eeskugu paljudele teistele riikidele.

Mis sina arvad, kas praegune Venemaa kujutab endast ohtu Eesti iseseisvusele ja julgeolekule?

Mis siin salata, selline on Eestis üldaksepteeritud arvamused.

Kujutagem nüüd aga ette kahte poissi. Üks nendest on suurem ja tugevam ning on väiksemat poissi varem löönud. Väike poiss ei saa oma viha salata ja karjub iga võimalusel «Sa oled loll!». Siis liitub väike poiss teiste poistega ning saab karjuda veelgi valjemini.

Ma ei ole kindel, et suure poisi käitumine sellest muutub. Kui inimesele pidevalt öeldakse, et ta on halb, siis konstrueerib ta endast ka vastava pildi ning käitubki selliselt.

On selge, et Venemaa on imperialistlike ambitsioonidega riik. Aga Inglismaa või Prantsusmaa olid sellised veel vaid mõned aastakümned tagasi. Venemaa ei pea olema Eesti riigi parim välispoliitiline sõber, kuid olen veendunud, et saame selle riigiga arendada ja hoida normaalseid naabersuhteid.

Venemaast on tekkinud selline pilt, nagu ta ei olekski «normaalne» riik. Siiski on ta riik nagu iga teinegi, oma tugevuste ja nõrkustega, oma strateegiate ning kompleksidega.

Venemaa demoniseerimine kuulub mu meelest must-valge maailma juurde. Realistlikel põhimõtetel ja eesmärkidel kompleksiva suhtlemine aitaks kaasa Venemaast lähtuva potentsiaalse

ohu neutraliseerimisele.

Rootsi ja Taani mõlemad okupeerisid kunagi Norra ja norrakad on aastakümneid oma naabreid põlanud. Kas keegi suudab praegu uskuda, et Põhjamaade vahel puhkeks lähiajal sõda?

Sinu sünni- ja kodulinn on Valga ja sa oled üles kasvanud vene-setu juurtega peres. Kellena sa ennast tajud või defineerid? Eestlasena, eestimaalasena, eesti-venelasena?

See on klassikaline identiteedi küsimus.

Olen eestimaalane, Eesti riigi kodanik ja eurooplane, kelle jaoks on nii eesti kui ka vene kultuur oluline ja omane. Mind võib nimetada ka eesti-venelaseks. Ka Petserimaa regionaalne identiteet on minu jaoks tähtis.

Välismaalastega tutvudes ütlen alati «I'm Estonian». Alles tutvuse arenedes mainin, et mu kodukeeleks on vene keel ning et olen kahe kultuuri kasvandik.

Kuidas sa üldse suhtud sellistesse n-ö märgistustesse (eestimaalane, eesti-venelane)?

Minu juhtimise kogemus on mulle näidanud, et inimesed saavutavad väljapaistvaid tulemusi siis, kui nad vabanevad neid kas-tidesse sulgevatest sotsiaalsetest rollidest.

Ma arvan, et oma päritolu üle tuleb uhke olla ja oma kultuuri hoida. Eestlased on suutnud väikese rahvana seda austusväärset kombel teha mitmeid sajandeid. Kuid päritolust lähtuv sildistamine ei tohiks kunagi varjutada inimese isiklikke voorusi. (U)

**EESTI ON KODUMAA
JA SELLEKS JÄÄB TA
IGAVESTI. USUN, ET
SUUDAN EESTIS OLLA
KASULIKUM KUI MÕNES
TEISES RIIGIS.**

Uus ja vana loom – loomemajandus

Foto: Merli Antsmaa

Viljandi pärimusmuusika festival on üks aasta oodatuid kultuurisündmusi, mis toob igal suvel perede kaupa kokku isegi kümneid tuhandeid inimesi.

Merilyn Merisalu
merilyn.merisalu@ut.ee

Viimastel aastatel on üha rohkem räägitud loomemajandusest. Mis loom see aga täpselt on, võib lõpuks ikkagi selgusetuks jääda.

Sõna üle loogiliselt mõeldes

võib öelda, et loomemajandus tugineb ideedele, talendile ja oskustele. Aga see tähendaks, et peaaegu iga majandussektor võiks olla loomemajandus.

Ragnar Siil kultuuriministeeriumi arendusosakonnast ütles, et kitsamalt võttes võiks loomemajandust defineerida kui

majandustegevust, mis põhineb kultuurilisel loovusel ja oskustel, luues heaolu ja töökohti.

«Kultuuritööstuseks nimetatakse seda osa loomemajandusest, mille puhul nii sisend kui väljund kannab kultuurilist iseloomu, näiteks raamat, heliplaat, kontsert, lapitekk või film.

Loovtööstus on aga see, mis põhineb kultuurilisel sisendil, kuid mille väljund ei pruugi olla ise kultuuriline. Sellisteks valdkondadeks on näiteks reklaam, disain ja arhitektuur,» seletas Siil.

LOOMING LAIALI

Kui rääkida kitsamalt kunstist ja disainist, siis sel juhul ei kuulu loomemajanduse valdkonda teosed, mida ei müüda, ei eksponeerita näitustel, ei reprodutseerita, ei rakendata mis tahes kujul loomemajanduses ega tööstuses, ka elamustööstuses mitte.

Viljandi kultuuriakadeemias vanemteadurina töötav Kärt Summatavet ütles, et ateljee nurka või töökoja sahtlisse seisma jäänud teosed ei ole aga tegelikult väärtusetud, sest ka müümata jäänud teos võib olla oluline samm ja teatud mõttes tootearen-

duse protsessi osa, ilma milleta ei sünni järgmine tippteos.

Doktorikraadiga ehtekunstnik kinnitas oma rahvusvahelisele kogemusele toetudes, et Eestis on praegu innovatsiooniga seotud loomemajanduse arenguvõimalused oluliselt piiratud ning teatud määral nihkes.

Loomemajandusel on humanistlik eetiline sisu toetudes meie kultuuripärandile, eetilisele ja esteetilisele maailmavaatele. Loovus ei kuulu ainult kunstide valdkonda, vaid on laiemalt töö kultuur ja pühendumine. Kui loovuse sügavama olemuse ja väärtuse mõistmiseks puudub Eesti ühiskonnas hea tahe, pärsime paratamatult ka innovatsiooni rakendumist kõigis valdkondades.

«Eesti probleem on selles, et loomevaldkonna, sealhulgas näiteks disaini majanduslikku potentsiaali ei osata väärtustada, meie tööstus ootab lihtsaid ja kiireid lahendusi, soovitakse pigem ruttu rikastuda, kuid igasugune loomine ja tootearendus on raske ja põhjalik, süvenemist nõudev töö,» rääkis Summatavet.

Võimekamad kunstnikud ja disainerid loovad teoseid ja toodete prototüüpe seetõttu pigem välismaistele ettevõtetele kui kohalikule turule. Eesti majanduse kontekstis tähendab see, et meie ettevõtjad ei tee piisavalt koostööd, ei loo disaineritele töökohti ning pigem hoiduvad innovatiivsest tootearendusest, mis nõuab aega, ressursse ja pühendumist. Loomemajanduse professionaalidel on Eestis erialase tööga tegelemiseks piiratud võima-

lused, nad on sunnitud oma loovust mõnes teises valdkonnas rakendama ning erialane loometöö taandub harrastustegevuseks, mis ei ole enam seotud loomemajandusega.

Uus ja värske uuring on hetkel küll pooleli, aga näiteks 2003. aastal töötas kultuuriministeeriumi andmetel Eesti loomemajanduse sektoris üle 2300 ettevõtte, 2500 FIE ja kokku umbes 20 000 inimest. See info puudutab küll vaid neid ettevõtteid, kelle tööst moodustab loominguline panus üle poole.

«Maailma praktikale tuginedes võib väita, et enam kui pool nende valdkondade inimestest töötab tegelikult väljaspool sektorit, mistõttu loomemajanduse tähtsus on veelgi olulisem,» rõhutas Ragnar Siil.

KULTUUR TÕMBAB LIGI

Nii näiteks loetakse paari moelooja poolt kokku pandud ettevõtet loomemajanduse osaks, aga paljud disainerid töötavad suurte tekstiiliettevõtete juures, kus nende tööst sõltub sageli kogu ettevõtte läbilöögivõime.

Siili arvates pole enam ammu vaja kultuuri pidada marginaalseks majandussektoriks ja asjaolu, et loomemajanduse teemale on viimastel aastatel järjest rohkem tähelepanu pööratud, valmistas talle ainult rõõmu.

Muu maailmaga võrreldes pole Eestil enam odava tööjõu ja loodusvarade eelist, seega tuleb senisest enam panustada nii-öelda loovusekaardile, st kultuurikaardile. Eestis peab olema põnev nii turistidel kui ka eestlastel endil.

MIKS LOOMEMAJANDUSEGA TEGELEDA?

- Et kultuur poleks esimene kannataja majanduse kehvematel päevadel;
- et loovisikutel, kultuuriasutustel ja loomeettevõtetel oleks oma paremaks majandamiseks soodne keskkond ja et ettevõtluskonsultant räägiks loomeinimesega ühte keelt;
- et uute tehnoloogiate kasutamine loomeprotsessides ning kultuuripärandi säilitamisel ja vahendamisel avardaks kultuurist osasaamise võimalusi.

Olgu siis meie rikkalikku kultuuripärandit avastades, kontsertidel, näitustel või muuseumides käies ja unustamatuid elamusi saades.

«See ongi loomemajandus,» rääkis Siil ning lisan, et loomiseks loodud kohad tõmbavad inimesi ja potentsiaalikaid ideid lihtsalt ligi. Nii võtavad ikka ja jälle kümnend tuhanded inimesed vaevaks väisata Viljandi folki või nautida Muhu saarel jazz'i, kuulata Naissaarel meeste ja naiste laule või teha Avinurmes oma kätega laastukorve. Külastajad saavad elamuse ja korraldajad ja riik tulu.

Loomiseks loodud kohtades on seda lihtsam teha. Seepärast on viimasel ajal ka nii palju rääkima hakatud loomeinkubaatoritest. Analooz linnufarmiga pole siin juhuslik. Inkubaator on otsekui turvaline pesa just sellisteks algatusteks, kus alustavatele

loomeettevõtjatele on arenguks vajalikud teadmised ja nõustajad kohe käepärast.

LINNUPESA-INKUBAATOR

«Samasuguste huvidega tegijad koonduvad ühte kohta, et koos korda saata veelgi põnevamaid asju ning neile on kasutada ruumid ja tehnoloogiad, mida üksi ei jõuaks ettevõtte endale kunagi lubada,» selgitas Siil loomeinkubaatorite olulisust.

Lõppenud Tallinna ja Tartu loomeinkubaatorite konkurssidel oli huvilisi rohkem, kui korraldajad ootasid. Siili sõnul tähendab see seda, et noored tahavad oma annet ja oskusi rakendada ettevõtluses. Olgu tegu siis ehtekunsti, rõivadisaini, nahakunsti, graafilise disaini või millegi muuga.

«Apple'i iPhone'i taga on kirjas «Disainitud Californias. Kokku pandud Hiinas.» – valmistajatehase paiknemisest on ajude ja ideede asukoht palju olulisem,» rääkis Siil ja ütles, et Eestis on neid piisavalt.

Ka Viljandi kultuuriakadeemia juurde luuakse loomemajanduse inkubaatorit, mille struktuuri ja tegevuste väljatöötamisega on Kärt Summatavet seotud. Koostöös haridusteadlase Äli Leijeni ja kunstiteaduse doktorant Ave Matsiniga osaleb ta ülikooli ja ettevõtete vahelise koostöö arendamisel, teadus- ja arendustöös ning innovatsioonialases töös.

«Tartu Ülikooli osana on kultuuriakadeemial võimalus kiiremini areneda ning kõrghariduses toimuvate uutes suundadega ühineda, oma valdkonnas teerajaja olla,» seletas Summata-

EESTI LOOMEMAJANDUS JAGATAKSE ÜLDISELT KÜMNEKS SEKTORIKS:

- arhitektuur;
- disain;
- kujutav kunst;
- muuseumid;
- muusika;
- teater;
- kirjandus ja kirjastamine;
- audiovisuaalkunstid;
- reklaam;
- meelelahutuslik tarkvara (arvutimängud jms).

vet, kes juhib ülikooli koostööd ettevõttega Viljandi Metall AS.

Sinna on rajamisel loomemajanduse inkubaatori peenmetalli- ja vormitöökoda, õppetöö ja tootearenduse keskus ning eksperimentaallabor ülikooli teaduskatsetusteks. Akadeemiale on oluline ka koostöö TÕ kultuuriteooria tippkeskuse ja tehnoloogiainstituudiga.

Kultuuriakadeemia magistriõpe on võtnud suuna loomemajanduse tulevikule mõeldes ja on endale ülesandeks valinud pärandtehnoloogiate, uue meedia ning kultuuripärandi sidumise muu hulgas ka disaini ja tootearendusega.

Oluline tulevikusuund on ka rahvusteaduste, uute tehnoloogiate ja kunstivaldkonna koostöö majandusteadlastega, mistõttu koostöös Tartu Ülikooli ettevõtluskeskusega on akadeemia alustanud eeltööd ka valdkonna doktoriõppe loomiseks, mis on osaliselt seotud loomemajandusega. (T)

Foto: Märt Summatavet

Kärt Summataveti valmistatud unikaalehe setu keeruketi, krõllide ja keeruketi luku taba teemadel 2009.

ÜLIKOOI KOORILAU VÕIKS LAIENDADA TEGEVUSVÄLJA

Foto: Andres Tennus

Indrek Mustimets

TÜ kammerkoori president

Tartu Ülikooli peahoonesse veel tegutsema jäänud instituudid, õppetoolid ja usuteaduskond võivad kinnitada, et õhtutundidel kõlab selles vanas hoones koorimuusika. Auditoriumid 128 ja 232, mida peahoones kasutavad kõige rohkem nii ülikooli naiskoor kui ka kammerkoor, on juba oma olemuselt «teaduslaborid» ning töö, mida koorid nendes kaunites, kuid sageli ka kitsaks jäävates auditoriumides teevad, meenutab üha enam peent teadustööd.

Selle igapäevase raske töö tasu on eelkõige laulja ja dirigendi enda rahulolu ning ülev tõdemus, et Tartu Ülikooli koorid on Eesti parimad. Seda ka

tüüpilise arvamuse kiuste, mille järgi ülikooli koore peetakse vaid nn aktusekoorideks.

Osalemine proovides ja laulupidudel, kontserdid, salvestamised, esinemised tähtsündmustel ja kooride siseelu on koori kõige praktilisem väljund. Rääkimata auhindadest, mis annavad igale koorile suurema väärtuse ja sunnivad neid kontsertidel teravamalt kuulama. Iga koori jõudlus sõltub dirigendist ning lauljate laulusoovist ja nõudlikkusest, kuid kindlasti ka koori enda väärtustest ja traditsioonidest.

Väärtused ei väljendu rahas, sest vastupidi muretult ja pingevabalt toimivatele elukutselistele kooridele peavad akadeemilised koorid ise väsimalt oma käekäigu eest hea seisma.

Raha eest ja raha pärast me aga ei laula. Raha on paraku vahend, millega jõuda kuulajateni. Võib ju retooriliselt küsida – kui kammerkooril oleks müstiline miljon krooni, siis mida te sellega nüüd ja praegu teeksite? Kui mõelda asjadele ja oletada, et ka naiskooril on miljon krooni, siis paneksime ehk rahad kokku ja ostaksime endale päris oma maja, kus meil oleks oma noodikogu, suur harjutusruum, puhketuba ja hääleseaderuum.

Võiks ju mõelda, et see on nali, kuid maailma teistes ülikoolides see nii on. Miljoni krooni eest ei jõua aga üks tegus ülikoolikoor eriti palju, sest lauljaid seob ennekõike kohustus ülikooli ja oma isiklike tööde ees. Ülikoolikoor ei saa endale lubada pikki ringreise, tihedat esinemisgraafikut ega ka rohketes muusikaprojektides osalemist. Millalgi avatav üliõpilasmaja peaks kooride ekslevale ruumipoliitikale siiski leevendust tooma ja «miljon» jääks alles.

Kui mõelda aga miljonile kroonile ja inimestele,

siis kindlasti mõtleksime me oma dirigendile, koor-meistritele ja hääleseadjatele (kammerkoori puhul teeb seda kõike Triin Koch üksi). Mida edukam on koor ja dirigent, seda vähem on tahtmist esitada ajast ja arust repertuaari, osaleda klounaadidel ja kõvasti raha sissetoovates projektides. Kõigest muust on olulisem esmaklassiline kontserttegevus ja lugupidav suhtumine koorimuusikasse (mis ei tähenda tingimata vaashoitust ja surmtõsidust).

Ülikooli koorimuusika traditsioon võib ka edaspidi jätkuda pelgalt koorimuusikaga tegelemises – kontserdid, proovid, koorireisid, festivalid ja salvestamised. Ülikooli rahalised võimalused on küll piiratud, kuid edasises tegevuses tuleks mõelda koorimuusika ja laiemas mõttes muusika arengule, millel oleks rahvusülikoolile sisulisem tähendus kui ühe koori edukas tegevus.

Milles võiks peituda Tartu Ülikooli kooritegevuse panus ühiskonnale? Ülikooli muusikalise arendustegevusena tuleks ehk kaaluda Tartu Ülikooli akadeemilise kooriühingu loomist?

Ma näen mitmeid valdkondi, millega see katusorganisatsioon võiks päevast-päeva tegeleda ning kaugeltki mitte oma ülikooli seinte vahel nokitsedes. Ülikooli asutatav kooriühing võiks usaldusväärsemana kui keegi teine olla Eesti koorimuusika ja miks mitte ka Eesti muusika heli- ja andmekogu koostaja ja haldaja.

Seesugust tööd teevad juba ka rahvusringhääling, muusikaakadeemia, teatri- ja muusikamuuseum, eri veebilehed ning osaliselt ka Viljandi pärimusmuusika ait.

Koorimuusika põhjaliku heli- ja andmekogu kasutatavaks tegemine Tartus annaks tänuväärset materjali õppe- ja teadustööks, eriti kui arvestada, kui väärtuslik muusika- ja rahvaluulekogu on kirjandusmuuseumis ja Eesti Rahva Muuseumis. See looks eeldused sellekski, et ülikooli koorid salvestaksid Tartus jõudumööda Eestis seni salvestamata koorimuusikat (roll, mida rahvusringhääling nii või teisiti täidab).

Lõpuks oleks ju iseenesestmõistetav, et rahvusringhäälingu ülikirka heliarhiiviga saaks igapäevast tööd teha ka Tartus. Teadmised, kuidas seda autoriõigusi rikkumata teha, on ju ülikoolis olemas.

Teine suur küsimusteriing on seotud nootide

TARTU ÜLIKOOL VÕIKS KIRJASTADA NOOTE NING VEELGI PAREM – OMADA KA EESTI HELILOOJATE KOORI- JA ORKESTRIMUUSIKA TEOSTELE AUTORI- JA KIRJASTAMISÕIGUSI.

ja sellega kaasneva autoriõiguse teemaga. Tartu Ülikool võiks kirjastada noote ning veelgi parem – omada ka Eesti heliloojate koori- ja orkestrimuusika teostele autori- ja kirjastamisõigusi (Ester Mägi, Veljo Tormis, Eduard Tubin, Rudolf Tobias, Heino Eller jt).

Miks me peame Eesti koorimuusika noote otsima merede ja mägede taga pesitsevatest noodikirjastustest!? Tartu Ülikoolil on olemas suurepäraseid võimalused, et käituda *universitas*'ena ja luua Eesti koorimuusika varahoidla kõigile muusikasõpradele. Tõsi, tegelemine nootide ja koorimuusikaga ei hakka kunagi rahaliselt ära tasuma. Tasuvus on traditsioonide ja väärtuste hoidmises ning võimaluses saada osa rikkalikust Eesti muusikast.

Unistan juba ammu sellest, et Tartu Ülikooli teataks ja hinnataks kui akadeemilise koorifestivali korraldajat – ja seda mitte nii väga võistulaulmise kohana, kui just akadeemilise koorilaulu väärtustamise, õpitubade, koorikultuuri jagamise ja esinemiskultuuri paigana.

Üliõpilaslaulupeo Gaudeamus traditsioon on ju sündinud Tartus ja ehk oleks järgmine tõsine samm kutsuda akadeemilise koorifestivali kaudu Tartusse esinema koore, dirigente ja heliloojaid ning korraldada siin kontserte ja õpitubasid.

Vanade ja väarikate ülikoolide kombe kohaselt võiks Tartu Ülikooli aastastipendiumiga Tartus elada ka külalishelilooja. Juba praegu otsivad mitmed väliskoorid meie kooride kaudu Tartus esinemisvõimalusi ja küsivad nõu nn kooriturismi kohta.

See olekski see tegevus, mida saaksime kokku võtta ühisnimetuse all – ülikoolilt ühiskonnale. Isegi siis, kui akadeemiline kooriühing juriidilise isikuna ei sünni, võiks ülikool kaaluda laiahaardelisemat kooritegevuse ja muusikaelu elavdamist ja toetamist, unustamata ära oma tegutsevaid ja väga tugevaid kontsertkoore. (T)

Varauusaja Balti aadlisoost tudeng lasi end ennem eksmatriku-leerida, kui istus kartsas

BALTIMAIL PÄRIT TUDENGID OLID EUROOPA ÜLIKOOLIDES KORRALIKUD JA VIKSID, ENT NII MÕNEDKI NEIST PIDID KODUMAALE NAASTES TAGANTJÄRELE ALIMENTE MAKSMAS, SEST KODUST KAUGEL OLLES TEKKISID IGASUGU AHVATLUSED.

Sigrid Söerunurk

sigrid.soerunurk@ut.ee

Millistes Euroopa ülikoolides Eesti-, Liivi- ja Kuramaalt pärit mehed õppisid, millega meelt lahutasid ja mis neist pärast lõpetamist sai – kõike seda ja rohkemgi veel uuris paarikümne aasta jooksul Euroopa arhiivides ülikooli raamatukogu vanemteadur Arvo Tering. Mahukas töö sai eelmisel aastal kaante vahele ning autor pälvis selle eest tänavu riikliku teaduspreemia.

Suuremgi tunnustus on Teringle aga see, et ta viis töö lõpule nägemise võtnud silmahaiguse kiuste.

Nõukogude perioodil pääses Tering ainult Eesti ja Läti arhiividesse. Alles 1989. aastal, kui piirid avanesid, sai ta oma uurimustööga tegelikult alustada. «Siis jooksid võimalused ise sülle.»

Ometi on tema kuni 1996. aastani arhiivides kogutud materjal suures osas makulatuur, sest dokumentidest käsitsi ümberkirjutatud on Teringu abilistel keeruline välja lugeda. «Mul on selline raskepärane käekiri,» ütleb ta ning lisab, et tehtud tööst on kahju.

1996. aastal andis aga toonane rektor Peeter Tulviste Teringle sülearvuti, mis säästis silmi. Sellega käis Tering Euroopa arhiivides ning sinna kogutud materjal on alles. Arvutis olevat saab Tering spetsiaalse häälsüntesaatorprogrammi abil kuulata ja töödelda.

Arhiivides Tering enam uurimas käia ei saa, sest see on tema sõnul liiga kulukas – keegi teine peaks ju dokumente otsima ja lugema. Nüüd uurib teadlane dissertatsiooni ning osaleb ideede ajalugu uurivas sihtfinantseeritavas grandiprojekti.

Milliseid ülikoole baltimaalased eelistasid ja miks?

16. sajandil eelistati Rostocki ja Wittenbergi ülikoole. Rostockiga oli hea ühendus ja see oli Hansa piirkonna tähtsaim ülikool. Wittenberg oli luteri usu vaimne keskus, luteri usk oli 16. sajandil Baltimail levinud eelkõige linnakodanike hulgas. 17. sajandil lagunes Hansa Liit ning Rostocki ülikool muutus provintsiülikooliks. Pärast 30-aastast sõda kasvas järjest Kesk-Saksa ülikoolide tähtsus – Wittenberg, Jena ja Leipzig. Eriti võimsalt kerkis esile Jena. 1694. loodi moodne Halle ülikool, mis kerkis 18. sajandil kõigis valdkondades võimsalt esile. 16. sajandil oli tippülikool Padova ülikool, 17. sajandi nn Harvad ehk Euroopa ülikoolide etalon oli Leideni, 18. sajandil aga Göttingeni ülikool.

Kas ka baltlased pääsesid neisse?

Jah, kel vähegi oli arstiteaduses või õigusteadustes kõrgemaid

ambitsioone ja kelle rahalised võimalused seda lubasid. 18. sajandi lõpus oli baltlaste jaoks ülioluline Jena ülikool.

Miks?

1778. aastast oli seal meditsiiniprofessor Riias pärit 25-aastane Justus Christian Loder, andekas noormees. Pealegi vähenes tollal huvi teoloogia vastu ning kasvas tohutult kiiresti loodusteaduste ja meditsiini vastu.

1783–1784 viis Katariina II läbi haldusreformi – Riia, Tallinna, Tartu, Pärnu ja teiste suuremate keskuste kõrvale tekkisid uued maakonnakeskused Paide, Rakvere, Võru, Viljandi jt. Igasse keskusesse tekkis ametnike nomenklatuur – oli vaja arsti, kohtumeest, kooliõpetajat – oli vaja haritud spetsialiste.

Venemaal tehtud samade reformide tulemusel tekkis vajadus õpetatud arstide järele. Ka sisekubermangudes innustas see baltlasi meditsiini õppima, üldse elavdas õppima minekut. Kui nende ametnike pojad olid jõudnud ülikooliikka, andis see ka eelduse Tartu Ülikooli taasavamiseks.

Kuivõrd edukalt baltlased Euroopa ülikoolidesse sisse said?

See olenes esmalt sellest, milline oli eelharidus. 1631. aastal oli murdepunkt, kui asutati gümnaasiumid Riiga ja Tallinnasse. Igal aastal lõpetas gümnaasiumi 3–5 õpilast, kes reeglina läksid ülikooli edasi.

Millised olid baltlaste rahalised võimalused võrreldes kohalikega?

Linnad maksid oma noortele stipendiume, kuid sellest sai ühe

Foto: Andres Tennus

Tering mõnab, et nägemise kaotus kuue aasta eest ei ole vähendanud tema teadasaamise himu. «See on ikka püsima jäänud, see hoiab üleval ka.» Pea iga päev käib Teringul abiline raamatuid ette lugemas.

sõidu ülikoolilinna. Baltikumi tudengite kaupmeestest vanemad olid kohalike sakslastega võrreldes suhteliselt jõukad. Siinsete linnade majanduslik õitseng varasel uusajal põhines kaubandusel ja transiidimaksu võtmisel.

Ka pastorid olid jõukamad. See tulenes geograafilisest iseärasusest. Nimelt oli Saksamaal iga viie kilomeetri tagant üks kirikuga asula ja pastorid olid suhteliselt vaesed, sest nende kogudused olid väikesed. Aga Baltikumis olid kogudused territoriaalselt väga suured, eriti Kuramaal.

Milliste elualade esindajad veel said oma poegi kooli saata?

Aadlikud. Balti aadlikud saatsid oma poegi sagedamini ülikooli kui Saksa aadlikud, sest nad olid jõukamad, jälle eriti Kuramaal. Kuramaa aadel pidas pidevalt hertsogiga juriidilist võitlust poliitilise enesekehtestamise pärast. Teiseks lootis osa kuramaalasi karjääri Poola teenistuses, aga seal põhinesid kõik kõrgema riigivõimu ametid ladina keelel.

Kas oma ülikooli rajamine Baltimaadele parandas kuidagi ka talupoegade võimalusi haridust omandada?

Kui pärisorjus 1816. aastal kaotati, avanes talupoegadel võimalus ülikooli minna, aga kõik kooliastmed

tuli enne läbi käia.

Kas neid võimalusi kasutati?

19. sajandil küll. Eeldused andis selleks Rootsi ajal Tartu lähedal Ropka mõisas toiminud Forseliuse seminar, kus talupoistele õpetati lugemist, kirjutamist ja rehkendamist. Neist said hiljem talurahva koolide õpetajad ja köstrid ning nende lastel tekkisid pärast Põhja-sõda eeldused minna ülikooli.

Teine kontingent oli eestlastest või lätlastest mõisavalitsejate pojad.

Kas Baltimaadest pärit noored paistsid Euroopa ülikoolides millegi poolest silma?

Paistsid küll, kahes mõttes. Ühelt poolt olid nad viksima kui saksa tudengid, sest olid peenemast seltskonnast. Teine asi oli see, et nad olid kodunt kaugel, valvsa pilgu alt ära ja neil tekkisid ahvatlused, millest tulid omamoodi probleemid.

Millised probleemid?

Võlad. Tekkisid ka olukorrad, kus tagantjärele tuli alimente maksta. Siis muidugi pidi enda eest ka duellidel seisma. Tundus, et Balti aadlikel oli aumõiste ülioluline, et kui keegi ikka solvas, tuli see ära lahendada.

Tudengid pidasid ka kõvasti jahti ja neil oli karjade viisi koeri, keda aga ei olnud aega hooldada. Nii hulkusid koerad linna peal. Sellest oli hulga kohtuvaidlusi, kus koer oli mõõdakäijale kallale läinud või keegi peksis koera.

Mis Balti tudengeist pärast ülikooli lõpetamist sai?

Tulid ikka tagasi, valdavalt olid need vaimulikud. Aadlikul oli see

üldse eneseharimise küsimus.

Meditsiinihariduse saanud läksid ka Venemaale, aga Saksamaale jäid suhteliselt vähesed. Keegi ei võtnud neid vastu, sest seal oli kohtade pärast nii tihe konkurents, et eelistati ainult oma kohalikke stipendiaate.

Saksamaal oli siis haritlaste üleproduktioon?

Jah, haritlaste üleproduktioon toimus lainetena, neid valgus ka mujale, kus haritlasi nappis, ka Baltimaadesse.

Baltlastel oli Saksamaal rohkem võimalusi töökohti saada alles 19. sajandil, kui linnades tekkis haritum kodanlaskond (Bildungsbürgertum – saksa k.), kuhu kuulusid näiteks gümnaasiumiõpetajad, arstid, juristid ja ajakirjanikud.

Mida eelistasid baltlased õppida?

18. sajandi teise pooleni põhiliselt teoloogiat, juurat vähem ja huvi meditsiini vastu kasvas alles sajandi teisel poolel.

Milliseid marsruute pidi Euroopasse reisisi?

Maismaad ja mereteed mööda. Kui tuul oli soodne, võis mereteed mööda väga kiiresti Saksamaale jõuda, aga kui merehätta jääd, siis polnud ka mitmenädalane tormivarju jäämine haruldane.

Kui pikk oli maismaareis?

Umbes kuu aega läks nii üht- kui ka teistpidi. Meritsi jõuti kuskil nädalaga Lüübekisse, aga sealt tuli ju ülikoolilinna minna. Mööda maismaad oli huvitavam reisida.

Mis oli selle monograafia koostamise juures kõige üllatavam?

Meelde jäi ühe näitleja, noore Tarvastust pärit mehe kujunemine näitlejaks. Poiss oli sihuke väga keevaline. Läks Jenasse meditsiini õppima ja minestas esimese lahkamise juures ära. Ta sai aga ruttu tuule tiibadesse Jena Ülikooli juures tegutsenud harrastusnäitlejate trupist ja jõudis Peterburi keiserlikku teatrisse.

Üldiselt üllatas mind aga Jena Ülikooli vaimsus 18. sajandi viimasel veerandil. Kõikides valdkondades olid 19. sajandi I poolel Eesti- ja Liivimaa haritlasametid Jena õppinud meeste käes. Tartu Ülikooli lõpetanud ei saanud enne ametisse, kui Jena haridusega mehed olid eest ära kadunud.

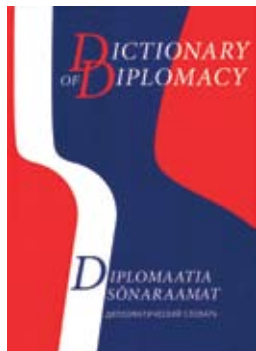
Veel üllatas see, kui suured olid tudengite raamatukogud, ühel tudengil võis olla mitusada raamatut. ¹¹

«EESTI-, LIIVI- JA KURAMAALASED EUROOPA ÜLIKOOLOIDES 1561–1798», 831 LEHEKÜLGE

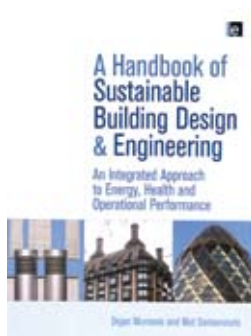
- Autor Arvo Tering
- Toimetaja Katre Kaju
- Kirjastus Eesti Ajalooarhiiv
- Raamatu aluseks on 6000 baltlasest tudengi biograafiline materjal, mis on kildhaaval kogutud Saksamaa, Šveitsi, Madalmaade, Põhjamaade, Poola, Eesti ja Läti ülikoolide, kirikute ja riigiarhiividest.

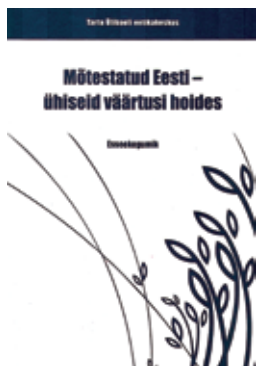
TÜ raamatupood soovitab:

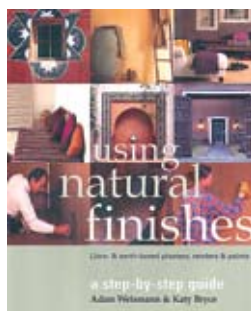
Diplomaatia sõnaraamat inglise-eesti-vene (üle 50 000 märksõna)
Koost Peeter Vares,
Valentina Jermolova
Euroülikool, 2005
Kõva köide, 1285 lk,
ISBN 9789985958100
Hind: 650 kr

A Handbook of Sustainable Building Design and Engineering: An Integrated Approach to Energy, Health and Operational Performance
Toim Dejan Mumovic
ja Mat Santamouris
(University of Athens, Greece)
Earthscan Ltd, 2009
Kõva köide, 512 lk,
ISBN: 9781844075966
Hind: 1512 kr

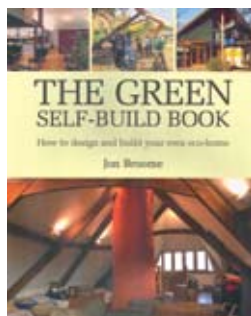
Mõtestatud Eesti – ühisel väärtusi hoides. Esseekogumik
TÜ Eetikakeskus, koost Margit Sutrop,
Triin Pisuke
Eesti Keele Sihtasutus, 2009
Kõva köide, 249 lk,
ISBN: 978985792582
Hind: 140 kr

Using Natural Finishes: Lime and Clay Based Plasters, Renders and Paints
Adam Weismann, Katy Bryce
Green Books, 2008
Pehme köide, 264 lk,
ISBN: 9781900322164
Hind: 403 kr

Kiri Eesti kultuuriloos. Writing in the History of Estonian Culture
Kiri varasemast ajast kuni 1940. aastateni
Villu Toots
Eesti Entsüklopeediakirjastus, 2002
Kõva köide, 399 lk,
ISBN: 978985701041
Hind: 145 kr

Green Self-build Book: How to Design and Build Your Own Eco-home
Jon Broome
Green Books, 2007
Pehme köide, 256 lk,
ISBN: 9781903998731
Hind: 504 kr

Võõrkeelse kirjanduse tellimine
TÜ liikmeskonnale kehtib soodustus 10%
veebipood – www.ut.ee/raamatupood

Ülikooli 11
E-R 10–18
L 10–16

Vabadussõda ei võidetud ainult tänu vabatahtlikele

MATI KRÖÖNSTRÖMI DOKTORITÖÖ OSUTAB ASJAOLULE, ET EHKKI PUNAARMEE KÕRGEMAD STAABID OLID KOMPLEKTEERITUD PAREMINI KUI EESTI OMAD, OLI SIINSE SÕJAVÄE MADALAMA TAKTILISE TASANDI JUHTIDE SEAS ROHKEM OHVITSERE JA NAD OLID KOGENUMAD.

Foto: Internet (radikal.ru)

Eesti sõjaväe kõrgem juhtkond Vabadussõja ajal.

Aija Sakova

aija.sakova@ut.ee

30. jaanuaril kaitses riigiametnikuna töötav Mati Kröönström ülikooli nõukogu saalis doktori-tööd «Eesti sõjaväe juhtivkoosseis Vabadussõjas 1918–1920». Tsaariarmees teeninud eesti

rahvusest ohvitseride vastu hakkas Kröönström huvi tundma juba Tartu Ülikoolis ajalugu õppides ehk ligemale 20 aastat tagasi. Sellest ajast alates ongi ta kogunud andmeid Eesti ohvitseride andmebaasi jaoks, mille esialgse töövariandi loodab ta valmis saada juba sellel aastal.

Andmebaas hakkab tema sõnutsi olema elektroonilisel kujul kõigile huvilistele kättesaadav ning see jääb avatuks märkuste ja paranduste jaoks.

Oma töö tarbeks on Kröönström Vabadussõja ajast läbi töötanud 739 juhtivsõjaväelase andmed. Siiski moodustavad

**KESKMINE EESTI SÕJAVÄE
JUHT VABADUSSÕJAS
OLI 24–30-AASTANE
JALAVÄEOHVITSER,
TAL OLI KESKMISELT
ÜKS KUNI KOLM
LAHINGUAUTASU
NING TÕENÄOLISELT
OLI TA PÄRIT
TALUPOJASEISUSEST.**

need 739 isikut ligikaudu 1/3 Vabadussõjas osalenud ohvitseridest. «1917. aasta sügisel teenis Vene armees kuni 3000 eesti rahvusest ohvitseri, kellest Vabadussõjas osales ca 2/3. Enamasti oli tegu nn sõjaaegsete ohvitseridega, kuna vanu kaadriohvitseri oli vähe,» selgitas Kröönström.

Ta kirjeldab oma töös keskmist Eesti sõjaväe juhti kui 24–30-aastast jalaväeohvitseri, kes oli lipnikuks ülendatud 1915. või 1916. aastal ning kes oli 1917. aasta sügisel staabikapteni, leitnandi või alamleitnandi aukraadis. «Tal oli keskmiselt üks kuni kolm lahinguautasu, tõenäoliselt oli ta pärit talupojaseisusest ja ligi 70% juhtudel pärines ta Liivimaa kubermangu Eesti alalt,» täpsustas Kröönström.

Vabadussõjas osalenud ohvitseridega paralleelselt vaatleb ta uurimustöös ka Eesti ohvitseride saatust aastatel 1917–1920 laiemalt, sealhulgas Vene kodusõjas. «Selgus, et ca 250 ohvitseri teenis Valgearmees ja ligikaudu 250 Punaarmees. Mõnikümmend ohvitseri teenis Ukraina armees või ei teeninud üldse.» Suurem osa neist opteerus tema sõnul pärast Vabadussõja lõppu Eestisse.

Kröönström käsitleb ka vastaspoole ehk Punaarmee juhte ning jõuab järeldusele, et võrreldes Eesti sõjaväega olid Punaarmee kõrgemad staabid ehk diviisi, armee- ja rindestaabid komplekteeritud paremini, kuid madalama taktikalise tasandi juhtide ettevalmistus oli nõrgem kui Eesti sõjaväe sama tasandi juhtidel.

«Eesti sõjaväe pataljoni-, roodu (eskadroni) ja komandoülemate seas oli rohkem ohvitseri ja nad olid kogenumad. Punaarmee roodu- ja pataljoniülemad olid sageli noored kogemusteta lipnikud või ei olnud üldse ohvitserid.» Kröönström lisab, et suur osa Vabadussõja lahingutest toimus just roodu- ja pataljonitasandil.

Doktoritöö oponendi, Tallinna Ülikooli vanemteaduri Toomas Karjahärmi sõnul on selles vallas tegemist esimese nii ulatusliku historiograafilise tööga. Veel lisas Karjahärm, et töös kasutatud metoodika on hea ning omapärane, samuti on järeldused hästi põhjendatud.

Nii lubab uurimustöö teha üldistusi selle kohta, mida kujutas endast tervikuna Eesti sõjaväe juhtivkoosseis ning millist ettevalmistust omasid Eesti sõjaväe juhid. Siiski ei saa Kröönströmi sõnul üheselt vastata küsimusele, tänu kellele võideti Vabadussõda. «Tegureid oli palju, üht väeliiki ei saa eelistada teisele. Kuigi võiks öelda, et ilma jalaväeta poleks Vabadussõda tõepoolest võidetud,» arutles Kröönström.

Pärast Vabadussõja lõppu, kui tõstatus sõjast osavõtnute autasustamine, puhkes tema sõnutsi ajakirjanduses elav debatt selle

üle, kelle panus oli ikkagi kõige suurem. «Mingile mõistlikule järeldusele loomulikult ei jõutud.»

Koolipoiste osa Vabadussõjas on tema arvates ilmselt pisut ületähtsustatud, sest ainult õpursõduritest koosnevad väeosad viibisid rindel lühikest aega. «Neid kasutati ainult hädavajadusel ja niipea, kui suurem oht oli möödas, naasis suurem osa neist õppetööle.»

Töö käigus leidis aga kinnistust üks teine stereotüüp, nimelt väide, et Vabadussõja-aegne Eesti sõjaväe juhtkond oli väga noor. Ⓣ

MATI KRÖÖNSTRÖM

- 2009. aastast *doctor philosophiae*, monograafia «Eesti sõjaväe juhtivkoosseis Vabadussõjas 1918–1920»
- 1999. aastal avaldanud elektroonilise teatmiku «Georgi ordeni kavalerid Eestis», www.eha.ee/georgi
- 1999 TÜ, teadusmagistritöö «Eesti rahvusest ohvitserid Vene armees 1870–1917»
- 1991 TÜ, bakalaureusekraad ajaloo

Õnnitleme

TOOMAS SAAT – 55

Foto: Anu Albert

55 aastat tagasi 8. märtsil sündinud professor Toomas Saat on kala-teadlane. Aga ta ei ole rahvamees. Rahvamees-professor on see, kes on alati kõigile näha, kenasti kammitud, laitmatult viikis nõelasilmast tulnud ülikond seljas ja enda 23 aastat vana artikkel särje kasvust Harku järves

alati käepärast võtta ja tsiteerida.

Toomas, vastupidi, pole eriline jutumees. Tema olemasolust saab teadlikuks enamasti siis, kui asjades natuke kaevata. Siis selgub, et suures osas on ülikooli kalateaduse taga kusagil sügaval ikka Toomas.

Virtsust kaluri perest pärit läbi ja lõhki pragmaatilise maamehena ei hooli ta eriti PR-st. Aga et Toomas on lisaks TÜ ihtuoloog ja kalanduse professorile ka TÜ Eesti Mereinstituudi direktor – otsustaja, siis võibki ta rahulikult ainult sisuliste asjadega tegeleda.

Tegelemise tulemusena on praegu selline TÜ allasutus üldse olemas. Kümme aastat tagasi oli vaid keskkonnaministeeriumi all olev instituut, mis hoolimata tegusast minevikust oli uute tuulte

keerises jäänud hingitsema Tallinna vanalinna suuremat tüüpi lagunenud korterisse.

Tänaseks on uus suur peahoonne Tallinnas, osakonnad Tartus ja Pärnus ning välibaasiks sobivad ruumid paljudes kohtades. Lepingute maht teeb konkurendid kadedaks ja instituudi teadlased räägivad kaasa kõiges, mis puudutab merd ja selle uurimist vähemalt Läänemere piires.

Kuigi oleme kuulnud, et tegelikult tahaks Toomas rohkem ja segamatult uurida kala ootsüüdi küpsemise morfoloogiat ja kronoloogiat, soovime omakasupüüdliselt jõudu vähemalt kolmeks viieaastaseks perioodiks direktorina praegusele otsa!

Kolleegid

JÜRI ALLIK – 60

Foto: Raivo Tasso / Maaleht / Scanpix

On 1969. aasta sügis. Ülikooli maamajas Vellaveres on õhtupimedus, aga poodiumil istuvad valgetes toogades kõrge komisjoni härrased on hästi valgustatud. Härrased on küll umbes 19–20-aastased, aga sisendavad 18–19-aastastes psüh-

holoogiat õppima tulnud rebasehakatistesse piisavalt respekti.

Mine tea, millise järjekordse eksperimendi Mati Heidmets, Jüri Allik, Aavo Luuk ja teised veel välja mõtlevad, et Olev ja Aasa Musta, Vilve Raudikut, Eve Pärnastet, Talis Bachmanni ja teisi «kiusata».

Allik tundub kuidagi eriti intellektuaalne oma soliidsete prillidega. Tema klassikaaslased Tallinna 7. keskkoolist teavad rääkida, et Allik pidas juba koolis oma parima sõbra Andrus Porgiga (hilisem akadeemik Andrus Park) dispuute, teised kõrval suud lahti kiibitemas.

Jüri Allikut tunnengi toonast ajast, nelikümmend aastat on uskumatult kiiresti möödunud. Tee assistendist professorini, kandidaa-

dikraadi (Moskvas) ja PhD (Tampere) kaitsmine, palju aastaid psühholoogiaõppurite suunamist. Suur osa sellest ajast on möödunud vanas heas Tiigis, kus laboriarendus, akadeemilised diskussioonid ning mõnused mitteformaalsused on käinud käsikäes. Vaba õhkkond on jätkuvalt sealne *trademark* – Lunge, Siimanni ja Toime aegadest kuni praeguseni, kus Jüri Allik seda vagu edasi ajab.

Kunagisest entusiastlikust tudengist on läbimõeldud ja sihikindla töö tulemusel saanud Eesti psühholoogiakorüfee ja rahvusvaheliselt tunnustatud teadlane. Teadus on tema ülemlaul, teaduslikkus isikute hindamise põhikriteerium, autoriteetsus tema enda pagas.

Jüri uurimisvaldkond on olnud rikas: müüt ja märgisüsteemid, värvustaju, liikumistaju, objektide arvukuse taju, silmaliigutuste uurimine, psühhofüüsikaliste otsustuste teoreetiline analüüs, kuulmistaju, mahajääva sähvatus efekti.

1990. aastate keskel lisandunud isiksuse seadumuste ja vaimse võimekuse uurimine, tööd psühholoogia ajaloos, teadusproduktiooni kvantitatiivne analüüs ja teadustaseme hindamine. Juhendatud doktorantegi on kogunenud palju, akadeemiliste ja erialaste ametite ning kohustuste kronoloogia on väärikalt kopsakas (EPL president, sotsiaalteaduskonna dekaan, instituudi juhataja, ETF-i nõukogu esimees) ning tunnustuste loend auväärne (Riigi Teaduspreemia kahekordne laureaat, Valgetähe IV klassi teenetemärgi kavaler).

Jüri osaleb rahvusvaheliste teadusajakirjade toimetuskolleegiumides, esineb eriala tippkonverentsi-

del sümposioonide juhatajana, on avaldanud töid ajakirjades Nature, Science ja PNAS. Tema rahvusvaheliste publikatsioonide hulka tähistab kolmekohaline arv. Tal on muljetavaldav oskus luua koostöösidemeid üdini teadusele pühendunud spetsialistidega. Mõnigi neist suudab Jürit mõjutada – vähemalt Endel Tulving oma kililipsuga Allikut samasse stiilikoolkonda värvates. Jüri keelekasutus tekstides on elegantne, *cum grano salis*.

Jüri on tegelenud maalimisega, pikamaajooksuga, üldhuvilugemisega. Inimesena on ta sihikindel, pikaajalisi plaane realiseerida suutev, labasust ja rumalust vihkav, teaduspoliitikuna võimekas. Väliselt maneerilt pigem malbe ja rahulik, kuid võimeline tabavalt ironiseerima ning vajaduse korral jäiku otsuseid vastu võtma.

Ükski kangelane, kui ta on tugev isiksus, pole armastatud tingimusteta, alati ja kõigi poolt. Eks see

kehti ka Jüri puhul. Kes on pidanud teda ülbeks, kes makjavellilikuks, kes tundeid riivavaks, kes salatshevaks, kes kätemaksuhimuliseks. Mõnele ei meeldi see, et ta seltskonnas tantsu ei löö ega alkoholiga koosviibimistel hiljapeale ei jää.

Ometi on «ülbe Allik» samas sõbralik ja abivalmis; makjavellilik Jüri on oma eksimuste eest vitsa saanud ja teisalt oskusliku «jessuiitliku» manöövriga lähikonnale kasu toonud, nõrduitele malbelt naeratades; «tundeid riivav» ja «kätemaksuhimuline» persoon aga osutub hetketi tundlikuks ja isegi andestavaks.

Jätkugu Sulle palju tervist ja jõudu, geomeetrilises progressioonis kasvavaid tsiteeringuid, ikka turvalist kodusoojust Elva mändide all ning palju andekaid õpilasi!

Enda ja kolleegide nimel
Talis Bachmann

LEA PRAKS – 75

Foto: Heino Käs / ajaleht Valgamaalane

TÜ arstiteaduskonna kopsuhai-
guste emeriitdotsent Lea Praks sai
tänavu 30. jaanuaril 75-aastaseks.

1958. aastal lõpetas ta TRÜ
arstiteaduskonna ravi erialal ning

töötas 1962. aastani Jõgeva haigla
siseosakonnas. Järgnes aspirantuur
ja töö TRÜ sisehaiguste kliinikus
Toomel, kus valmis ka kandidaadidissertatsioon. Meditsiinkandidaadi kraadi kaitses dr Praks 1970. aastal ning ta valiti hospitaalsisehaiguste kateedri assistendiks.

1978. asus Lea Praks tööle Tartu
tuberkuloosidisperseri pulmonoloogia osakonda, 1980. valiti ta hospitaalsisehaiguste kateedri dotsendiks. Tema eriliseks huviobjektiks on olnud allergilised haigused, eeskätt bronhiaalastma. Nende haiguste diagnostika ja raviprobleemidega on Lea Praks tegelenud kogu oma erialase tööaja.

Dr Praks on koostanud ka
hulgaliselt õppematerjale, töötanud
välja ravijuhiseid ning korraldanud
kopsuhaiguste täienduskursusi.
1994–1998 juhatas ta TÜ kopsukliinikut. Tema initsiatiivil anti
1996. aastal välja esimene eestikeelne kopsuhaiguste käsiraamat
«Pulmonoloogia lühikursus».

Dr Lea Praks on avaldanud üle
60 teaduspublikatsiooni.

Ta on alati olnud rõõmsameelne, tasakaalukas, abivalmis ning meeldiv kolleeg. Soovime kolleegile ka edaspidi rõõmsat meelt, head tervist, õnne ja edu ettevõtmistes.

Kolleegid TÜ kopsukliinikust

Önnitleme

80 Elmar Reimers, matemaatika-informaatikateaduskonna emeriitdotsent – 11. märts

65 Tõnu Asu, gaaslahenduslabori elektroonik – 13. märts

Riina Hõövel, koristaja – 19. märts

Villu Talv, sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituudi vastutav sekretär – 19. märts

60 Aarne Pruks, kolloid- ja keskkonnakeemia assistent – 31. märts

55 Ludmilla Jakobson, tervishoiu instituudi laborant – 15. märts

Meelis Kütiments, majahoidja – 28. märts

Boleslav Tšernjavski, haldusjuht – 29. märts

50 Heili Varendi, pediaatria vanemteadur, lastehaiguste dotsent – 23. märts

Eda Linnumägi, kogude arenduse osakonna raamatukoguhoidja – 31. märts

Ülle Pechter, nefroloogia teadur – 31. märts

45 Irina Abramenkova, koristaja – 12. märts

Kaido Tammeveski, kolloid- ja keskkonnakeemia dotsent, kolloid- ja keskkonnakeemia õppetooli juhataja – 13. märts

Tuuli Vähk, kogude arenduse osakonna raamatukoguhoidja – 30. märts

40 Tõnu Rätsep, neurokirurgia teadur – 6. märts

Silja Härm, erialainfotalituse referent – 9. märts

Silja Tänavots, kogude arenduse osakonna raamatukoguhoidja – 10. märts

Madis Arukask, eesti keele

ja kultuuri dotsent, eesti keel (võõrkeelena) programmijuht, teadus- ja loomeosakonna erakorraline teadur – 20. märts

35 Andres Võrk, ökonomeetria lektor – 12. märts

Monika Schmidt, sotsiaalpsühholoogia lektor – 19. märts

30 Mari-Anne Philips, füsioloogia teadur – 15. märts

Aveliina Helm, botaanika teadur – 21. märts

Triinu Rimmel, zooloogia teadur – 31. märts

Anton Samussenko, keemik – 2. aprill

25 Katrin Sonn, farmakoloogia instituudi laborant – 9. märts

Kristel Uihoaed, üldkeeleteaduse osakonna spetsialist – 9. märts

20 Olaf Viikna, infotehnoloogiaspetsialist – 30. märts

STIPENDIUMIKONKURSID

Eestikeelse terminoloogia sihtstipendiumid

Stipendiumi kuulutab välja TÜ Sihtasutus koostöös Eesti Terminoloogia Ühinguga. Stipendiumifondi suurus on **135 000 krooni**.

Stipendiumit saavad taotleda kõigi Eesti kõrgkoolide

üliõpilased, õppejõud ja teadustöötajad, kelle õppe- või uurimisvaldkond on seotud eestikeelse terminoloogia ja selle arendamisega või kes arendavad eesti terminoloogiat oma mis tahes eriala doktoritöö osana.

Taotlused tuleb esitada hiljemalt **25. märtsiks** TÜ sihtasutusele aadressil Ülikooli 18, 50 090 Tartu. Lisainfo: www.ut.ee/sihtasutus, e-post tysiht@ut.ee, tel 737 5852 ja 521 6820.

Andreas ja Elmerice Traksi stipendiumid

TÜ Sihtasutus kuulutab välja konkursi Andreas ja Elmerice Traksi stipendiumitele, mille eesmärk on toetada majanduslikku abi vajavaid üliõpilasi, arstresidente ja teadlasi nende õppimisel või enese-

täiendamisel USA või Euroopa riikide kõrgemates õppeasutustes.

Stipendiumideks jagatakse **välja kuni 200 000 krooni**.

Stipendiumi(te)le saavad kandideerida TÜ arstiteaduskonna doktorandid; TÜ arstiteaduskonna teadustööd tegevad arst-residendid, kusjuures muudel võrdsetel tingimustel on eelistatud eakate meditsiiniga tegelevad arst-residendid; TÜ majandus- ja sotsiaalteaduskonna magistrandid ja doktorandid, kelle uurimisvaldkonnaks on riiklik-poliitilised teemad.

Konkursi tähtaeg on **1. mai**.

Taotlemiseks tuleb esitada elektroonne taotlus, mis sisaldab isikuandmeid, ülevaadet taotleja haridus- ja

töökäigust ning ühiskondlikust tegevusest, stipendiumi taotlemise põhjendust, ülevaadet erialasest teadustegevusest, juhendaja soovitus ja stipendiumi kasutamise eelarve. Vastuvõtva kõrgkooli või teadusasutuse kinnitus taotleja vastuvõtmise kohta tuleb esitada paberil.

Tulemused kuulutatakse välja juuni alguses. Taotlused esitada sihtasutuse kodulehe kaudu www.ut.ee/ sihtasutus ja paberil materjalid aadressil TÜ sihtasutus, Ülikooli 18, 50090 Tartu

Info: tysiht@ut.ee, tel. 737 5852 või 521 6820

Kristjan Jaagu välissõitude toetus

Toetuse andja: SA Archimedes

Kellele mõeldud: kõikide valdkondade teadlased-õppejõud, doktorandid, magistrandid

Toetuse eesmärk: mobiilsus

Toetatakse õppetööga seotud välisreise (sh konverentsidel osalemist, raamatukogus töötamist, laboratooriumi kasutamist, oma loengu arendamist, tööd kraaditöö juhendajaga, täienduskursustel osalemist vms). Toetatakse 3–21 päevast välismaal viibimist.

Esimene taotlustähtaeg sai ümber märtsi alguses. 2. taotlustähtaeg: **01.06.2009**.

Toetuse soovija peab esitama sihtasutusele Archimedes järgmised dokumendid:

- toetuse taotlusvorm;
- kinnitus Eesti kõrgkoolis õppimise või töötamise kohta, mille annab välja kõrgkool;
- kinnitus õppetöö (loetavate kursuste) mahu kohta akadeemilistes tundides ühes semestris, mille annab välja õppeosakond (õppejõududel);
- soovituskiri juhendajalt (üliõpilased) või otseselt ülemuselt (noored õppejõud);
- kutse/registreerimisvorm vastuvõtvalt asutuselt;
- majutuse hinnapakumine (faks, e-mail, väljatrükk majutusasutuse koduleheküljelt);
- konverentsidel ja seminaridel osalemiseks toetuse taotlejatel tuleb täitav lisavorm.

Lisainfo ja taotlusvormid: www.archimedes.ee – konkursid – Kristjan Jaak – välissõidud.

Lisainfo: tel 696 2432, e-mail evelin@archimedes.ee

Erich Rannu perekonna stipendiumid

TÜ Sihtasutus kuulutab välja konkursi Erich Rannu perekonna stipendiumitele, mille eesmärk on edendada majandusteaduste õpinguid Tartu Ülikoolis, innustades üliõpilasi rakendama oma oskusi ja teadmisi eetilises majanduslikus tegevuses Eestis.

Välja kuulutatakse kaks **50 000 krooni** suurust stipendiumi. Stipendiumile saavad kandideerida majanduserialade kõigi tasemete üliõpilased, samuti infotehnoloogia ja informaatika eriala üliõpilased, kelle lisaerialaks on majandusteadus.

Taotlejal tuleb peale elektroonse taotluse sihtasutuse kodulehel esitada paarileheküljeline essee, mis selgitab arusaamist Eesti majanduslikust olukorrast ja arenguvõimalustest ning kirjeldab eetika tähtsust majandusarengus.

Konkursi tähtaeg on **1. mai**.

Tulemused kuulutatakse välja juuni alguses.

Taotlus tuleb esitada sihtasutuse kodulehe kaudu www.ut.ee/ sihtasutus ja essee saata e-posti aadressil tysiht@ut.ee. Lisainfo: tel. 737 5852 või 521 6820, e-post tysiht@ut.ee

KAITSMISED

17. märtsil kell 14 kaitseb **Helen Puusepp** Linkbergi nimelises auditooriumis Puusepa 8 meditsiinidoktori kraadi taotlemiseks esitatud väitekirja «The genetic causes of mental retardation in Estonia: fragile X syndrome and creatine transporter defect» («Vaimse arengu mahajäämuse geneetilised põhjused Eestis: fragiilne X sündroom ja kreatiini transporteri defekt»). Juhendajad on dots Katrin Õunap (TÜ lastekliinik) ja prof Ants Kurg (TÜ molekulaar- ja rakubioloogia instituut). Oponent on professor Ben Hamel (Radboud University Nijmegen Medical Centre, Holland).

25. märtsil kell 14 kaitseb **Kristiina Rull** Linkbergi nimelises auditooriumis Puusepa 8 meditsiinidoktori kraadi taotlemiseks esitatud väitekirja «Human chorionic gonadotropin beta genes and recurrent miscarriage: expression and variation study» («Inimese kooriongonadotropiini beeta alaühiku geenide ekspressioon ja varieeruvus ning korduv raseduse iseeneslik katkemine»).

Juhendajad on prof Helle Karro (TÜ naistekliinik) ja erakorraline prof Maris Laan (TÜ molekulaar- ja rakubioloogia instituut). Oponent on prof Marek Zygmunt (Greifswaldi Ernst-Moritz-Arndt nimeline ülikool, sünnitusabi ja günekoloogia kliinik).

27. märtsil kell 15.15 kaitseb Age Tats molekulaar- ja rakubioloogia instituudis doktoritööd «Sequence motifs influencing the efficiency of translation» («Translatsiooni efektiivust mõjutavad järjestuse motiivid») bioinformaatika erialal. Juhendajad: TÜ MRI prof Mado Remm ja TÜ LOTI prof Tanel Tenson. Oponent: Dr. Manuel Santos (Ph.D.), Aveiro Ülikoolist, Aveiro, Portugal.

6. aprillil kell 12 kaitseb **Irina Abisogomjan** germaani, romaani ja slaavi filoloogia instituudis Näituse 2–207 doktoritööd «T ehhi leksikograafia kujunemine rahvusliku Ärkamisaja perioodil: traditsioonid ja uuendused». Juhendaja on prof Aleksandr Dulit enko, filoloogiadoktor. Oponendid on prof Gana Gladkova, dr (Praha Karli Ülikool) ja prof V. M. Mokienko, filoloogiadoktor (Peterburi Riiklik Ülikool).

6. aprillil kell 14 kaitseb **Irina Tabakova** germaani, romaani ja slaavi filoloogia instituudis Näituse 2–207 doktoritööd «Abreviatuuride põhitüübid tänapäeva poola keeles (abreviatuure tuletavate süntaktiliste struktuuride mudelite spetsiifikast)». Juhendaja on prof Aleksandr Dulit enko, filoloogiadoktor. Oponendid on prof A.F. Žuravlev, filoloogiadoktor (V. V. Vinogradovi nim Vene Keele Instituut) ja prof V. M. Mokienko, filoloogiadoktor (Peterburi Riiklik Ülikool).

TUNNUSTAMISED

Eesti Vabariigi 91. aastapäeva puhul tunnustati Tartu Ülikooli aumärgiga järgmisi ülikooli töötajaid: õigusteaduskonna õppeprodekaan, töö- ja sotsiaalhooldusõiguse dotsent **Merle Muda**; õigusteaduskonna dekaani peaspetsialist **Ille Peek**; arstiteaduskonna lastekliiniku lastehaiguste dotsent **Heli Grünberg**; arstiteaduskonna sisekliiniku reumatoloogia dotsent **Riina Kallikorm**; arstiteaduskonna füsioloogia instituudi inimese füsioloogia vanemassistent **Ivar-Olavi Vaasa**; arstiteaduskonna kirurgiakliiniku kirurgiliste haiguste vanemassistent **Toomas Väli**; filosoofiateaduskonna emeriitdotsent

Maia Rõigas; kehakultuuriteaduskonna dekaani juhataja **Mare Vene**; loodus- ja tehnoloogiategaduskonna keemia instituudi analüütilise ja füüsikalise keemia vanemteadur **Ivari Kaljurand**; loodus- ja tehnoloogiategaduskonna korrastamata süsteemide füüsika professor **Jaak Kikas**; loodus- ja tehnoloogiategaduskonna mükoloogia professor, loodusmuuseumi direktor **Urmas Kõljalg**; majandusteaduskonna dekaani õppekorralduse spetsialist **Anneli Kütt**; majandusteaduskonna ettevõtte majanduse instituudi rahanduse õppetooli vastutav sekretär **Sirje Saarmann**; matemaatika-informaatikateaduskonna matemaatilise statistika instituudi matemaatilise statistika teadur **Ene Käärrik**; matemaatika-

informaatikateaduskonna hajussüsteemide professor **Eero Vainikko**; sotsiaalteaduskonna ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituudi juhataja, ajakirjanduse dotsent **Halliki-Harro Loit**; teadusprorektori abi **Katrin Pajuste**; infotehnoloogia juht **Andres Salu**; haldusdirektori vastutusala jurist **Kstina Vallimäe**; Narva kolledži vene keele ja kirjanduse lektoraadi juhataja, vene keele dotsent **Olga Burdakova**; Viljandi kultuuriakadeemia täiendusõppe osakonna peaspetsialist **Mai Sarnet**; Viljandi kultuuriakadeemia huvijuht loovtegevuse õpetaja õppekava hoidja, professor **Tiia Pedastsaar**; botaanikaiaia direktor **Heiki Tamm**; raamatukogu direktor **Martin Hallik**; raamatukogu kogude direktor **Kristina Pai**; raamatukogu rekataloogimise osakonna juhataja **Anneli Sepp**; teaduskooli sekretär **Heli Pärn**.

TÜ väikese medaliga tunnustati 70 sünnipäeval loodus- ja tehnoloogiateaduskonna füüsika instituudi vanemteadureid **Aarne Maarooši** ja **Svetlana Zazubovitsit**. TÜ aumärgi ja tänukirja pälvis 50. sünnipäeval loodus- ja tehnoloogiateaduskonna keemia instituudi laborant **Ester Uibopuu**. TÜ aumärgiga tunnustati 55. sünnipäeval loodustuuseumi geoloogiamuuseumi peavarahoidjat **Mare Isakari**. TÜ tänukirja pälvisid 80. sünnipäeval filosoofiateaduskonna emeriitdotsent, ajaloodoktor **Olaf-Mihkel Klaassen**, 60. sünnipäeval arstiteaduskonna täienduskeskuse täienduskoolituse spetsialist **Kersti Bergmann**, 70. sünnipäeval loodus- ja tehnoloogiateaduskonna mereinstituudi hooldaja **Tiiu Velling** ning 65. sünnipäeval haldusosakonna hooldustalituse haldur **Toomas Ojasalu** ja 60. sünnipäeval koristaja **Viive Pirnipuu**.

TEATED

Märtsis Tartu Ülikooli aulas:

Reedel, 6. märtsil kell 19 valge klaveri kontsert. Esineb Kalle Randalu. Saali pääseb kutsetega, piletid maksavad 150 krooni.

Neljapäeval, 19. märtsil esineb Whitman College'i koor USA-st.

Laupäeval, 28. märtsil kell 12–18 toimub TÜ peahoone aulas Jüri Kuke mälestusele pühendatud langenud vabadusvõitleja päeva XIII aulakonverents.

6. märtsil kell 15 toimub **TÜ pensionäride ühin-
gu Vitae** ruumides humanitaariaklubi (filoloogid, juristid, ajaloolased, raamatukogu töötajad) kokkutulek. Esineb Mare Kulu. 11. märtsil kell 9 sõidame Vanemuise alumisest parklast Käärikule.

10.–12. märtsini toimuvad tänavused **üliõpilasesin-
dajate valimised**. Hääletada saab õppeinfosüsteemis või TÜ raamatukogus kell 10–18. Raamatukogus hääletamiseks tuleb kaasa võtta kehtiv üliõpilaspilet.

Õpetatud Eesti Seltsi ettekandekoosolek toimub 11. märtsil kell 16.15 Lossi 3–406. Toomas Anepaio räägib järjepidevusest Eesti omandiõiguses 19.–20. sajandil (Balti Eraseaduse, EW Maaseaduse ja ENSV

kolhoosi näidispõhikirja ühisosa).

19. märtsil kell 17 esineb **dotsentide ja teadurite klubis** Maaülikooli peahoones Kteutzwaldi 1a-104 Maaülikooli teadusprorektor prof. Anne Luik ettekandega «Tava- ja mahetoit». Toimub ka ekskursioon maaülikooli uues peahoones. Rohkem infot telefonidel 748 3513 ja 5559 5233.

Registreerumine üliõpilaste suvemängudele on avatud. **26.–29. juunini** toimuvad Käärikul järjekorras **kümnendad üliõpilaste suvemängud**. Tudengite sportlik mõõduvõtmine selgitab välja aktiivseima kõrgkooli, kelle kätte rändab tänavune auväärne suvemängude karikas.

Suvemängud on neli päeva toredat meelelahutust ning tõsisemat mõõduvõtmist mitmesugustel spordialadel. Koos tudengitega astuvad kooli au eest võistlustulle ka ülikoolide rektorid.

Registreerimistasu on kuni 30. aprillini 490 krooni; 1. mai – 26. juunini 590 krooni ja kohapeal 690 krooni.

UNIVERSITAS TARTUENSIS

Tartu Ülikool
Ülikooli 18, 50090 TARTU
Tel: 737 5100
E-post: info@ut.ee
www.ut.ee